

**Fostering Child-Friendly Legal Environments
through collaborative networks**

Πρόγραμμα κατάρτισης για εκπαιδευτές/ριες

Παραδοτέο D2.2

Ιούλιος 2025

**Co-funded by
the European Union**

Όνομα και αριθμός παραδοτέου	D2.2 Training Packages
Αριθμός πακέτου εργασίας	WP2
Συγγραφείς	▪ Πiana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία ▪ Lora Briški, Επιστημονική συνεργάτιδα στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας, για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εγκληματολογίας, στην Σλοβενία ▪ Miha Hafner, Επίκουρος Καθηγητής στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας, για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εγκληματολογίας, στην Σλοβενία ▪ Δρ. Κωνσταντίνος Πανάγος, Επίκουρος Καθηγητής Εγκληματολογίας- Σωφρονιστικής στην Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για λογαριασμό του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου στην Ελλάδα ▪ Αργυρώ Καλτσά, παιδοψυχίατρος MD, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος στην Ελλάδα ▪ Christine Maerkl, Κλινική ψυχολόγος (MSc) - Ψυχοθεραπεύτρια, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, Ελλάδα ▪ Μιχάλης Παπαντωνόπουλος, ψυχολόγος, υποψήφιος διδάκτωρ Διαπολιτισμικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος στην Ελλάδα ▪ Δρ Maria Herczog, Εμπειρογνώμονας σε θέματα παιδικής προστασίας, για λογαριασμό του Centre for Social Sciences Institute of Legal Science (CSS), στην Ουγγαρία ▪ Νατάσα Αλεξοπούλου, Διαχειρίστρια έργου, για λογαριασμό του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, στην Ελλάδα
Συντελεστές	Παναγιώτα Φίτσιου , Ψυχολόγος (MSc), Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, στην Ελλάδα
Επιμελητές/ριες	▪ Νατάσα Αλεξοπούλου, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, στην Ελλάδα ▪ Αθηνά Φραγκούλη - Σακελλαροπούλου, Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, στην Ελλάδα
Επίπεδο διάδοσης	Δημόσιο

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας περιεχομένων	3
Εισαγωγή	6
1. Βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων.....	9
1.1 Από την παραδοσιακή στη συμμετοχική κατάρτιση	9
1.2 Βασικές αρχές της συμμετοχικής μάθησης.....	9
1.3 Εκπαίδευση ενηλίκων στην πράξη: Ο κύκλος μάθησης του Kolb.....	10
1.4 Αντιστοίχιση των μεθόδων με τους μαθησιακούς στόχους	10
1.5 Βασικές αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων για εκπαιδευτές/ριες	11
2. Μέθοδοι συμμετοχικής κατάρτισης	11
2.1 Δραστηριότητα γνωριμίας (Icebreaking Activity)	11
2.2 Η μέθοδος της «χιονοστιβάδας».....	12
2.3 Συμμετοχική παρουσίαση	13
2.4 Συζήτηση.....	14
2.5 Άσκηση παιχνιδιού ρόλων	14
2.6 Πρακτική επίδειξη.....	15
3. Μέθοδοι κατάρτισης σε ψηφιακό περιβάλλον	15
3.1 Ψηφιακές δραστηριότητες γνωριμίας (online icebreaking activities)	17
3.2 Εργαλεία δημοσκοπήσεων και άμεσης ανατροφοδότησης (Mentimeter, Slido, Zoom Polls)	18
3.3 Ομαδική εργασία στα breakout rooms	18
3.4 Ανάλυση βάσει σεναρίων με οπτικά βοηθήματα (διαφάνειες, πίνακες ή πίνακες Jamboard).....	19
3.5 Αναστοχασμός μέσω βίντεο	19
3.6 Διαδικτυακό παιχνίδι ρόλων (δομημένο, προαιρετικό).....	20
3.7 Αναστοχασμοί ανακεφαλαίωσης (διάλογος ή σύντομη έρευνα)	20
4. Στρατηγικές δικαστικής κατάρτισης της ΕΕ	20
4.1 Γιατί έχει σημασία η δικαστική κατάρτιση;	21
4.2 Εξέλιξη των στρατηγικών δικαστικής κατάρτισης της ΕΕ	21
4.3 Βασικοί ενδιαφερόμενοι φορείς της ΕΕ για τη δικαστική κατάρτιση.....	21
4.4 Μεθοδολογίες δικαστικής κατάρτισης	23
4.5 Συνάφεια με τα δικαιώματα του παιδιού στο δίκαιο της ΕΕ	23

5. Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά και παιδιά θύματα εγκλήματος.....	23
5.1 Ο ρόλος της δικαστικής κατάρτισης και των νομικών επαγγελματιών	23
5.2 Τι είναι η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη;.....	24
5.3 Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά για τα παιδιά θύματα εγκλήματος	25
5.4 Ο ρόλος των Δικηγόρων στην εφαρμογή της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης	25
5.5 Η δικαστική κατάρτιση ως καταλύτης αλλαγής	28
6. Τα δικαιώματα των παιδιών θυμάτων εγκλήματος	29
6.1 Οι τέσσερις κατευθυντήριες αρχές της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού	29
6.2 Οδηγία 2012/29 της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)	30
7. Προστασία των προσωπικών δεδομένων των παιδιών και δεοντολογικές υποχρεώσεις των δικηγόρων	35
7.1 Η αλληλεπίδραση μεταξύ νομικού πλαισίου και δεοντολογίας.....	35
7.2 Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων	36
7.3 Εμπιστευτικότητα και απόρρητο.....	37
8. Παιδοψυχολογία και φιλική προς τα παιδιά επικοινωνία	39
8.1 Κατανόηση της παιδικής ψυχολογίας.....	39
8.2 Κατανόηση του τραύματος	39
8.3 Τα πρέπει και τα μη της φιλικής προς το παιδί επικοινωνίας	41
8.4 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά που έχουν θυματοποιηθεί πολλαπλά	43
8.5 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά προσφύγων ή μεταναστών	44
8.6 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά με αναπηρία	45
9. Ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της προστασίας των παιδιών και της υποστήριξης των θυμάτων.....	46
9.1 Επαγγελματίες που εμπλέκονται σε μια υπόθεση με ένα παιδί θύμα εγκλήματος	46
1. Δικηγόροι, Δικαστές και Εισαγγελείς	46
2. Αστυνομία.....	46
3. Επαγγελματίες υγείας (ιατροί και ψυχολόγοι).....	47
4. Κοινωνικές υπηρεσίες (κυρίως κοινωνικοί λειτουργοί)	48
5. Εκπαιδευτικό προσωπικό (δάσκαλοι, σχολικοί σύμβουλοι, σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί, σχολικοί νοσηλευτές).....	49

7. ΜΚΟ	50
9.2 Η σημασία της συνεργασίας μεταξύ των φορέων σε υποθέσεις με θύματα παιδιά	51
1. Παιδοκεντρική προσέγγιση	51
2. Πρόληψη κενών και επικαλύψεων	51
3. Ανταπόκριση που λαμβάνει υπόψη το τραύμα	51
4. Βελτίωση των αποτελεσμάτων της υπόθεσης	51
5. Θεμελίωση εμπιστοσύνης στα παιδιά και τις οικογένειες	52
6. Λογοδοσία μεταξύ επαγγελματιών	52
Βιβλιογραφικές αναφορές	53
Ενότητα 1	53
Ενότητα 3	53
Ενότητα 4	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Ενότητα 5	59

Εισαγωγή

Το παρόν πρόγραμμα κατάρτισης εκπαιδευτών/ριών (*Train of Trainers - ToT*) έχει σχεδιαστεί για να εξοπλίζει μελλοντικούς/ες εκπαιδευτές/ριες με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τα εργαλεία που απαιτούνται για την παροχή αποτελεσματικών εκπαιδεύσεων σε δικηγόρους σχετικά με τη φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη, με ιδιαίτερη έμφαση στα παιδιά που είναι θύματα εγκλήματος. Συγκεντρώνει βασικούς τομείς περιεχομένου, αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων και συμμετοχικές μεθοδολογίες κατάρτισης, ώστε να διασφαλίζεται ότι οι εκπαιδευτικές συνεδρίες είναι ελκυστικές, πρακτικές και προσαρμοσμένες στις ανάγκες των επαγγελματιών που εργάζονται σε αυτόν τον ευαίσθητο και ζωτικής σημασίας τομέα.

Αυτό το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι αποτέλεσμα μιας συλλογικής προσπάθειας μεταξύ πέντε οργανισμών εταίρων από την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Σλοβενία και την Ουγγαρία, που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου **FOSTER - Fostering Child-Friendly Legal Environments through Collaborative Networks**, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα «Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (JUST-2023-JACC-EJUSTICE/ 101160568).

Το [Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - ΚΕΣΔ](#), συντονιστής του έργου, είναι ένα κορυφαίο κοινωφελές ίδρυμα και ερευνητικό ινστιτούτο, με έδρα την Ελλάδα. Στους τομείς εστίασής του περιλαμβάνονται η Δικαιοσύνη και τα θεμελιώδη δικαιώματα, η δημοκρατία και οι δημόσιοι θεσμοί, καθώς και η κοινωνική πολιτική και το κράτος πρόνοιας. Το ΚΕΣΔ είναι ένας πάροχος κατάρτισης με μεγάλη εμπειρία στην κατάρτιση Δικαστών, Εισαγγελέων, Δικηγόρων και άλλων επαγγελματιών του νομικού κλάδου, ο οποίος συνεργάζεται στενά με την Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών, Δικηγορικούς Συλλόγους και άλλες επαγγελματικές ενώσεις σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Το ΚΕΣΔ φιλοξενεί το Εθνικό Σημείο Επαφής του Δικτύου για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα (FRANET) που συντονίζει ο Οργανισμός για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), και είναι μέλος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ).

Η [Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος - Ε.Κ.Ψ. Π. Σακελλαρόπουλος](#) είναι ένας μη κερδοσκοπικός μη κυβερνητικός επιστημονικός οργανισμός, ο οποίος ιδρύθηκε το 1986 και παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες ψυχικής υγείας στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου για την Ψυχική Υγεία «Ψυχαργώς» του Υπουργείου Υγείας. Επικεντρώνεται στην πρόληψη, την έγκαιρη παρέμβαση, την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ψυχική υγεία, τη συνηγορία και τη δικτύωση και λειτουργεί 35 μονάδες ψυχικής υγείας σε 5 νομούς, συμπεριλαμβανομένων κινητών μονάδων ψυχικής υγείας και κέντρων ημέρας για παιδιά και ενήλικες, καθώς και μονάδων αποκατάστασης. Παρέχει επίσης κατάρτιση σε επαγγελματίες, όπως εκπαιδευτικοί, Δικαστές, Εισαγγελείς, νομικοί, αστυνομικοί και δημοσιογράφοι, στο πλαίσιο της ευαισθητοποίησης της κοινότητας.

Το [Center for the Study of Democracy – CSD](#) στη Βουλγαρία, το οποίο ασχολείται εδώ και καιρό με την προώθηση των δικαιωμάτων των παιδιών, με έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών θυμάτων εγκλήματος. Με την πάροδο των ετών, το CSD έχει διεξαγάγει ολοκληρωμένη έρευνα, έχει αναπτύξει συστάσεις πολιτικής και έχει εφαρμόσει προγράμματα κατάρτισης με στόχο τη βελτίωση της μεταχείρισης των παιδιών στο πλαίσιο του συστήματος Δικαιοσύνης. Το CSD διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην προώθηση μιας προσέγγισης των νομικών διαδικασιών που λαμβάνει υπόψη τα παιδιά και το τραύμα, υποστηρίζοντας μεταρρυθμίσεις για την ευθυγράμμιση των εθνικών πρακτικών με τα διεθνή πρότυπα.

Το [Centre for Social Sciences Institute of Legal Science \(CSS\)](#) στην Ουγγαρία είναι ένα ερευνητικό κέντρο για τις νομικές επιστήμες, το οποίο διεξάγει θεωρητικές, εμπειρικές και συγκριτικές έρευνες. Το CSS διεξάγει επίσης βασική, εφαρμοσμένη και συγκριτική έρευνα στους τομείς αυτούς και διεξάγει το επιστημονικό του έργο ανεξάρτητα από πολιτικές επιρροές, και

Το [Ινστιτούτο Εγκληματολογίας \(IK\)](#) στη Νομική Σχολή της Λιουμπλιάνας είναι ένας οργανισμός που ιδρύθηκε το 1954 ως το πρώτο εγκληματολογικό ινστιτούτο στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Από την ίδρυσή του, οι κύριες δραστηριότητές του περιλαμβάνουν την έρευνα, τη διδασκαλία, τη διάδοση πληροφοριών και την οργάνωση μιας βιβλιοθήκης και μιας υπηρεσίας τεκμηρίωσης.

Η κατάρτιση στον τομέα της δικαιοσύνης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της ικανότητας των επαγγελματιών του νομικού κλάδου να προασπίζουν τη δικαιοσύνη με τρόπο που σέβεται τα δικαιώματα και την ευημερία των παιδιών. Μέσω αυτού του υλικού, οι εκπαιδευτές/ριες θα διερευνήσουν τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων και πώς αυτές διαμορφώνουν αποτελεσματικές προσεγγίσεις κατάρτισης, ιδίως σε επαγγελματικά νομικά πλαίσια. Έμφαση δίνεται στις συμμετοχικές μεθόδους και στα ψηφιακά εργαλεία κατάρτισης, που αντικατοπτρίζουν τις εξελισσόμενες ανάγκες των σύγχρονων μαθησιακών περιβαλλόντων.

Το περιεχόμενο του παρόντος προγράμματος κατάρτισης εκπαιδευτών/ριών παρέχει επίσης ολοκληρωμένη καθοδήγηση σε ουσιώδη θέματα όπως:

- **Η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη** και οι ειδικές ανάγκες των **παιδιών θυμάτων εγκλήματος**,
- **Η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των παιδιών** και οι **δεοντολογικές ευθύνες των δικηγόρων**,
- Βασικές αρχές **παιδοψυχολογίας** και **τεχνικές επικοινωνίας που λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των παιδιών** και
- **Η σημασία της συνεργασίας πολλών φορέων** κατά τον χειρισμό υποθέσεων που αφορούν παιδιά.

Απώτερος στόχος είναι να μπορέσουν οι μελλοντικοί εκπαιδευτές/ριες να σχεδιάσουν και να συντονίσουν ουσιαστικές εκπαιδευτικές συνεδρίες που όχι μόνο

θα μεταδίδουν βασικές νομικές γνώσεις αλλά και θα προωθούν μια παιδοκεντρική, βασισμένη στα δικαιώματα προσέγγιση της δικαιοσύνης, και να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός πιο ευέλικτου και με ενσυναίσθηση συστήματος απονομής δικαιοσύνης για τα παιδιά.

Σημαντική σημείωση για τους/ τις εκπαιδευτές/ριες

Παρόλο που αυτό το πρόγραμμα κατάρτισης εκπαιδευτών/ριών επικεντρώνεται κυρίως στις μεθοδολογίες εκπαίδευσης ενηλίκων και στα βασικά συστατικά στοιχεία του σχεδιασμού και της παροχής αποτελεσματικής κατάρτισης για επαγγελματίες του νομικού κλάδου, είναι σημαντικό να τονιστεί ο σημαντικός συμπληρωματικός ρόλος του «**προγράμματος κατάρτισης για δικηγόρους**», το οποίο αναπτύχθηκε επίσης στο πλαίσιο του έργου **FOSTER - Fostering Child-Friendly Legal Environments through Collaborative Networks**.

Συστήνουμε ανεπιφύλακτα σε όλους τους/τις μελλοντικούς/ες εκπαιδευτές/ριες να συμβουλευτούν και να ενσωματώσουν το περιεχόμενο του πακέτου κατάρτισης για δικηγόρους στις εκπαιδευτικές τους συνεδρίες. Προσφέρει πιο εμπειριστατωμένες πληροφορίες για βασικούς θεματικούς τομείς, όπως:

- Τα δικαιώματα των παιδιών θυμάτων εγκλήματος
- Η παιδική ψυχολογία και η φιλική προς τα παιδιά επικοινωνία και
- Η σημασία της διϋπηρεσιακής συνεργασίας στα συστήματα παιδικής προστασίας.

Συνδυάζοντας τη μεθοδολογική καθοδήγηση αυτού του προγράμματος κατάρτισης εκπαιδευτών/ριών με την ουσιαστική εμπειρογνωμοσύνη που παρέχεται στο πρόγραμμα κατάρτισης για δικηγόρους, οι εκπαιδευτές/ριες θα είναι καλύτερα εξοπλισμένοι/ες για να παρέχουν ολοκληρωμένες, αποτελεσματικές εμπειρίες κατάρτισης που λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των παιδιών.

1. Βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων

Συγγραφέας:

Iliana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία

1.1 Από την παραδοσιακή στη συμμετοχική κατάρτιση

Η παραδοσιακή κατάρτιση συχνά περιλαμβάνει μονόδρομη μεταφορά γνώσεων από τον/την εκπαιδευτή/ρια σε ένα παθητικό ακροατήριο. Σε αυτό το μοντέλο, ο εκπαιδευτής/ρια είναι ο/η ειδικός, και ο/η συμμετέχων/ουσα αναμένεται να απορροφήσει τις πληροφορίες, μια μέθοδος που αντιμετωπίζει τους/τις εκπαιδευόμενους/ες ως «άδεια δοχεία» που πρέπει να γεμίσουν.

Αντίθετα, η **συμμετοχική κατάρτιση** μετατοπίζει το επίκεντρο στο εκπαιδευόμενο άτομο. Επικεντρώνεται στις εμπειρίες, τις ανάγκες και την ενεργό συμμετοχή τους/ τις. Αντί να μαθαίνουν απλώς γεγονότα, οι συμμετέχοντες/ ουσες προβληματίζονται σχετικά με τη δική τους επαγγελματική πραγματικότητα, εξετάζουν κριτικά τις στάσεις και τις πρακτικές τους/ τις και εφαρμόζουν τις νέες γνώσεις άμεσα στην εργασία τους.

Αυτή η προσέγγιση με γνώμονα τον/την εκπαιδευόμενο/η ενθαρρύνει:

- την κριτική σκέψη και τον ανοικτό διάλογο,
- την αμφισβήτηση προϋπαρχουσών πεποιθήσεων και
- την πρακτική εφαρμογή των γνώσεων στο χώρο εργασίας.

Οι συμμετοχικές μέθοδοι δεν είναι μια καθολική λύση. Μπορούν να προσαρμοστούν σε συγκεκριμένα πολιτισμικά, επαγγελματικά και νομικά πλαίσια.

1.2 Βασικές αρχές της συμμετοχικής μάθησης

Η αποτελεσματική συμμετοχική κατάρτιση:

- **Εστιάζει στο εκπαιδευόμενο άτομο:** Η κατάρτιση βασίζεται στις ανάγκες και τις εμπειρίες του εκπαιδευόμενου ατόμου.
- **Βασίζεται στην εμπειρία:** Η γνώση δημιουργείται μέσα από την εφαρμογή στην πραγματική ζωή και τον προβληματισμό.
- **Είναι ανοιχτού τύπου:** Η διαδικασία μάθησης είναι συνεχής και προσαρμοστική, δεν είναι σταθερή σε ένα αποτέλεσμα.

Αυτού του είδους η προσέγγιση ενισχύει την αυτοπεποίθηση των επαγγελματιών του νομικού κλάδου, καθώς αναγνωρίζει και αξιοποιεί την εμπειρογνωμοσύνη που ήδη διαθέτουν κατά την κατάρτιση.

1.3 Εκπαίδευση ενηλίκων στην πράξη: Ο κύκλος μάθησης του Kolb

Το μοντέλο βιωματικής μάθησης του David Kolb χρησιμοποιείται ευρέως στην εκπαίδευση ενηλίκων. Προσδιορίζει τέσσερα στάδια που μαζί δημιουργούν μια αποτελεσματική διαδικασία μάθησης:

- Συγκεκριμένη **εμπειρία** – Συμμετοχή σε μια δραστηριότητα (π.χ. παιχνίδι ρόλων, προσομοίωση)
- **Αναστοχαστική παρατήρηση** – Αναστοχασμός της δραστηριότητας
- Αφηρημένη εννοιολόγηση – Διαμόρφωση συμπερασμάτων ή θεωρητικής κατανόησης
- Ενεργός πειραματισμός – Εφαρμογή όσων διδάχθηκαν σε νέα πλαίσια

Η κατάρτιση έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο όταν περιλαμβάνει και τα τέσσερα στάδια. Οι ενήλικες μαθαίνουν όχι μόνο όταν τους το λένε, αλλά και μέσω της πράξης, της σκέψης, της συζήτησης και της εφαρμογής.

1.4 Αντιστοίχιση των μεθόδων με τους μαθησιακούς στόχους

Οι εκπαιδευτές/ριες θα πρέπει να επιλέγουν μεθόδους με βάση τον τύπο μάθησης που θέλουν να επιτύχουν. Ακολουθεί ένας απλοποιημένος οδηγός:

Μαθησιακός στόχος	Παραδείγματα μεθόδου
Απόκτηση γνώσεων	Καταιγισμός ιδεών (brainstorming), σύντομες διαλέξεις, ομαδικές συζητήσεις
Κατανόηση	Εργασία σε ομάδες, ερωτήσεις, συζητήσεις
Εφαρμογή	Μελέτες περιπτώσεων, παιχνίδια ρόλων, εικονικές δίκες
Ανάλυση	Προσομοιώσεις, εργασίες επίλυσης προβλημάτων
Σύνθεση	Εργασία πάνω σε project, συνεργατικές ασκήσεις
Αξιολόγηση	Αυτό-αξιολόγηση, απολογισμός

1.5 Βασικές αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων για εκπαιδευτές/ριες

Λάβετε υπόψη σας τις ακόλουθες αρχές όταν σχεδιάζετε μια συμμετοχική κατάρτιση για νομικούς επαγγελματίες:

- Οι ενήλικες πρέπει να γνωρίζουν γιατί μαθαίνουν κάτι: Να συνδέετε πάντα το περιεχόμενο της κατάρτισης με τις πραγματικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες/ ουσες.
- Οι ενήλικες μαθαίνουν μέσω της εμπειρίας: Αξιοποιήστε το επαγγελματικό υπόβαθρο των συμμετεχόντων/ουσών. Χρησιμοποιήστε τις γνώσεις τους για να δώσετε ουσία και δυναμική στο μάθημα.
- Οι ενήλικες επιλύουν προβλήματα: Χρησιμοποιήστε πρακτικά σενάρια και μελέτες περιπτώσεων που απαιτούν λήψη αποφάσεων και προβληματισμό.
- Οι ενήλικες χρειάζονται συνάφεια και αμεσότητα: Επικεντρωθείτε σε δεξιότητες και γνώσεις που μπορούν να εφαρμόσουν άμεσα στην εργασία τους.
- Η μάθηση είναι ενεργητική: Προβλέψτε χρόνο για αναστοχασμό, συζήτηση και ανατροφοδότηση για εμβάθυνση της κατανόησης.

Αυτή η συμμετοχική προσέγγιση είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατάρτιση σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, όπου η ευαισθησία ως προς τους/ τις δεοντολογικούς κανόνες, η διεπιστημονική συνεργασία και η επιχειρηματολογία με βάση το συγκεκριμένο πλαίσιο είναι ζωτικής σημασίας. Η ενδυνάμωση των επαγγελματιών ώστε να προβληματίζονται, να θέτουν ερωτήματα και να δημιουργούν από κοινού γνώση διασφαλίζει ότι μπορούν να υπερασπίζονται αποτελεσματικά τα δικαιώματα των παιδιών στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ.

2. Μέθοδοι συμμετοχικής κατάρτισης

Συγγραφέας:

Iliana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία

Οι συμμετοχικές μέθοδοι όχι μόνο ενισχύουν τη συμμετοχή αλλά ενδυναμώνουν και τους/ τις επαγγελματίες του νομικού κλάδου να προβληματίζονται, να συνεργάζονται και να εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ σε ευαίσθητους τομείς, όπως η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών που είναι θύματα εγκλήματος. Ακολουθούν μερικές πρακτικές τεχνικές εκπαίδευσης που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε, καθεμία από τις οποίες συνοδεύεται από ένα έτοιμο παράδειγμα για τις συνεδρίες σας.

2.1 Δραστηριότητα γνωριμίας (Icebreaking Activity)

Σκοπός: Οι δραστηριότητες γνωριμίας είναι σύντομες, διαδραστικές δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται στην αρχή μιας εκπαιδευτικής συνεδρίας για να δημιουργήσουν μια χαλαρή και ανοιχτή ατμόσφαιρα. Βοηθούν τους/τις συμμετέχοντες/ ουσες να εξοικειωθούν μεταξύ τους, να δώσουν τον τόνο της κατάρτισης και να αρχίσουν να προβληματίζονται σχετικά με το θέμα χωρίς πίεση.

Περιγραφή: Οι συμμετέχοντες/ ουσες στη νομική κατάρτιση μπορεί να προέρχονται από διαφορετικά επαγγελματικά και εθνικά υπόβαθρα. Οι δραστηριότητες γνωριμίας βοηθούν στη μείωση των αρχικών φραγμών, στην ενθάρρυνση της συμμετοχής και στη δημιουργία ενός θεμελίου εμπιστοσύνης, απαραίτητου όταν συζητούνται συναισθηματικά φορτισμένα θέματα όπως η διαχείριση υποθέσεων παιδιών θυμάτων εγκλήματος.

Παράδειγμα:

«Τι σας παρακινεί να ασχοληθείτε με υποθέσεις που σχετίζονται με τα δικαιώματα των παιδιών;»

- Ζητήστε από κάθε συμμετέχον άτομο να απαντήσει με μία λέξη.
- Γράψτε τις λέξεις σε ένα flipchart ή σε έναν ψηφιακό πίνακα.
- Χρησιμοποιήστε τον ως σημείο εκκίνησης για να αναδείξετε τις συναισθηματικές και νομικές διαστάσεις του θέματος.

Τι είναι αυτό που σας ανταμείβει περισσότερο στην εκπροσώπηση παιδιών θυμάτων εγκλήματος;	Ποια είναι η πιο σημαντική δεξιότητα που πρέπει να έχει ένας/ μια δικηγόρος όταν εργάζεται με παιδιά;	Ποια είναι μια συμβουλή που θα θέλατε να είχατε λάβει πριν χειριστείτε την πρώτη σας υπόθεση που αφορούσε ένα παιδί;
---	---	--

2.2 Η μέθοδος της «χιονοστιβάδας»

Σκοπός: Η μέθοδος της «χιονοστιβάδας» είναι μια προοδευτική τεχνική ομαδικής συζήτησης όπου οι συμμετέχοντες/ ουσες σκέφτονται πρώτα ατομικά, στη συνέχεια συζητούν σε ζευγάρια, στη συνέχεια σε μικρές ομάδες και, τέλος, ως ολόκληρη ομάδα. Επιτρέπει τον αναστοχασμό, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την εμβάθυνση στις ιδέες με δομημένο τρόπο.

Περιγραφή: Αυτή η μέθοδος ενθαρρύνει όλα τα άτομα να συνεισφέρουν — ξεκινώντας σε ένα ασφαλές, χαμηλής πίεσης περιβάλλον— και σταδιακά εισάγει περισσότερες οπτικές. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε ευαίσθητα ή πολύπλοκα ζητήματα, όπως νομικά διλήμματα σε υποθέσεις παιδιών θυμάτων εγκλήματος.

Παράδειγμα: «Ποιος/α πρέπει να μιλάει εκ μέρους του παιδιού;»

- Βήμα 1: Σκεφτείτε ατομικά — Ποιος πρέπει να αποφασίζει πώς καταθέτει ένα παιδί στο δικαστήριο;
- Βήμα 2: Κάνετε ζευγάρια για να συγκρίνετε τις απαντήσεις.

- Βήμα 3: Εντοπίστε κοινά θέματα μαζί με ένα άλλο ζευγάρι.
- Βήμα 4: Η ομάδα στο σύνολό της μοιράζεται ιδέες — συζητά νομικά πρότυπα και πρακτικές συνθήκες σε όλα τα κράτη μέλη.

Πώς μπορούν οι δικηγόροι να διασφαλίσουν ότι δεν τραυματίζουν εκ νέου ένα παιδί θύμα κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας;	Εάν ένα παιδί θύμα εκφράζει σαφώς την επιθυμία του να μην καταθέσει εναντίον του γονέα του που αγαπά, θα πρέπει να σεβαστείτε την επιθυμία του ή θα πρέπει να δώσετε προτεραιότητα στη νομική διαδικασία και στην ανάγκη για αποδεικτικά στοιχεία; Γιατί;	Φανταστείτε ότι ένα παιδί αποκαλύπτει κακοποίηση κατά τη διάρκεια μιας εμπιστευτικής συνέντευξης μαζί σας, αλλά σας παρακαλεί να μην το πείτε σε κανέναν. Πώς εξισορροπείτε το καθήκον σας για εμπιστευτικότητα με την ευθύνη σας για την προστασία του παιδιού;
---	---	--

2.3 Συμμετοχική παρουσίαση

Σκοπός: Μια συμμετοχική παρουσίαση συνδυάζει σύντομα τμήματα που περιλαμβάνουν πληροφορίες με διαδραστικά στοιχεία όπως ερωτήσεις, δημοσκοπήσεις (polls) ή σύντομες συζητήσεις. Αντί να μιλάει *στους/στις* συμμετέχοντες/ουσες, ο/η εκπαιδευτής/ρια τούς εμπλέκει ώστε να σκέπτονται και να απαντούν καθ' όλη τη διάρκεια.

Περιγραφή: Διατηρεί την ενέργεια σε υψηλά επίπεδα και επιτρέπει στους/στις/τις/στις συμμετέχοντες/ουσες να συνδέσουν τις νέες πληροφορίες με τις υπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες τους. Επιτρέπει επίσης στον/στην εκπαιδευτή/ρια να προσαρμόζει το περιεχόμενο με βάση τις αντιδράσεις του ακροατηρίου.

Παράδειγμα: Οδηγία 2012/29/ΕΕ - Βασικές διατάξεις για τα παιδιά θύματα

- Μετά από 5-10 λεπτά παρουσίασης των βασικών άρθρων, ρωτήστε: «Πώς είναι αυτό στη χώρα σας;», «Ποιες προκλήσεις υπάρχουν στη δικαιοδοσία σας;»
- Χρησιμοποιήστε εργαλεία όπως το Mentimeter, το Slido ή χρωματιστές κάρτες για γρήγορη ανατροφοδότηση.

Έχετε κάποια εμπειρία με αυτή τη διάταξη (της νομοθεσίας);	Πόσο άνετα αισθάνεστε όταν εξετάζετε ένα παιδί στο ακροατήριο; (Κλίμακα 1-5)	Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ υπόθεση στην οποία θεωρήσατε ότι δεν προστατεύθηκε το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού;
--	--	---

2.4 Συζήτηση

Σκοπός: Ένα δομημένο επιχείρημα μεταξύ δύο ομάδων που βρίσκονται σε αντίθετες πλευρές μιας δήλωσης. Οι συμμετέχοντες/ουσες τοποθετούνται σε θέσεις, προετοιμάζουν τα επιχειρήματά τους και, στη συνέχεια, συμμετέχουν σε μια χρονομετρημένη συζήτηση.

Περιγραφή: Οι συζητήσεις ωθούν τους/ τις συμμετέχοντες/ ουσες να σκέφτονται κριτικά, να διατυπώνουν επιχειρήματα και να βλέπουν τα θέματα από πολλές οπτικές γωνίες. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στη νομική εκπαίδευση, όπου τα δεοντολογικά και διαδικαστικά διλήμματα είναι συνήθη.

Παράδειγμα: «Τα παιδιά πρέπει πάντα να ακούγονται στο δικαστήριο — χωρίς εξαιρέσεις».

- Χωρίστε την ομάδα σε δύο πλευρές.
- Κάθε πλευρά προετοιμάζει επιχειρήματα.
- Μετά τη συζήτηση, αναστοχαστείτε μαζί για ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα.

Πρακτικά ζητήματα (ηλικία, τραύμα, διαδικαστικές εγγυήσεις)

Η μαρτυρία ενός παιδιού θύματος πρέπει να έχει την ίδια βαρύτητα με εκείνη ενός ενήλικου μάρτυρα.	Οι γονείς θα πρέπει πάντα να είναι παρόντες όταν το παιδί τους εξετάζεται.	Τα παιδιά θύματα πρέπει πάντα να έχουν ανεξάρτητη νομική εκπροσώπηση, διαφορετική από τους γονείς ή κηδεμόνες τους.
---	--	---

2.5 Άσκηση παιχνιδιού ρόλων

Σκοπός: Το παιχνίδι ρόλων περιλαμβάνει την αναπαράσταση πραγματικών σεναρίων, μέσω ανάθεσης στους/ στις συμμετέχοντες/ ουσες ρόλων (π.χ. Δικαστής, δικηγόρος, παιδί, ψυχολόγος) και μιας κατάστασης στην οποία πρέπει να ανταποκριθούν. Μπορεί να ακολουθεί συγκεκριμένο «σενάριο» ή να είναι εν μέρει δομημένο.

Περιγραφή: Συμβάλλει στην ανάπτυξη ενσυναίσθησης και βοηθά τους/ τις συμμετέχοντες/ ουσες να βιώσουν νομικές καταστάσεις από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Ενισχύει επίσης τα νομικά πρότυπα και τις διαδικασίες με έναν αξιομνημόνευτο, πρακτικό τρόπο.

Παράδειγμα: «Η πρώτη αστυνομική συνέντευξη»

- Σενάριο: Ένα 12χρονο παιδί έγινε μάρτυρας ενός βίαιου εγκλήματος. Πώς πρέπει να γίνεται η πρώτη επαφή με την αστυνομία;
- Αναθέστε ρόλους και παίξτε το σενάριο.
- Αναλογιστείτε τι πήγε καλά και τι θα μπορούσε να βελτιωθεί.
- Σύμβαση με τα πρότυπα της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

«Δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης με ένα παιδί θύμα εγκλήματος»	«Αποσαφήνιση των διαδικαστικών δικαιωμάτων του παιδιού θύματος»	«Πρώτη επαφή με ένα ευάλωτο παιδί»
---	---	------------------------------------

2.6. Πρακτική επίδειξη

Σκοπός: Η επίδειξη είναι ένα ζωντανό ή ηχογραφημένο παράδειγμα μιας τεχνικής, διαδικασίας ή εργαλείου. Δείχνει πώς πρέπει να γίνει κάτι το οποίο μπορεί στη συνέχεια να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης ή εξάσκησης από τους/ τις/ τις συμμετέχοντες/ ουσες.

Περιγραφή: Βλέποντας τις βέλτιστες πρακτικές στην πράξη, οι συμμετέχοντες/ ουσες καταλαβαίνουν όχι μόνο *τι* πρέπει να κάνουν, αλλά και *πώς* να το κάνουν. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό όταν εργάζεστε με παιδιά με ευαλωτότητες, όπου ο τόνος, το περιβάλλον και η τεχνική είναι κρίσιμα.

Παράδειγμα: «Πώς να χρησιμοποιήσετε μια αίθουσα συνέντευξης φιλική προς τα παιδιά»

- Δείξτε ένα βίντεο ή μια ζωντανή επίδειξη μιας συνέντευξης με τη χρήση ενός ήρεμου, ασφαλούς χώρου με εκπαιδευμένο προσωπικό.
- Συζητήστε: Ποια στοιχεία την καθιστούσαν φιλική προς τα παιδιά;
- Προαιρετικά: Βάλτε τους/ τις/ τις συμμετέχοντες/ ουσες να εξασκηθούν στην ανατροφοδότηση.

Πώς να ενημερώνετε τα παιδιά θύματα για τα διαδικαστικά τους/ τις δικαιώματα		
--	--	--

3. Μέθοδοι κατάρτισης σε ψηφιακό περιβάλλον

Συγγραφέας:

Iliana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία

Η στροφή προς την ψηφιακή κατάρτιση έχει ανοίξει νέες δυνατότητες στον τρόπο με τον οποίο παρέχουμε νομική εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτές/ριες μπορούν πλέον να προσεγγίζουν τους/ τις συμμετέχοντες/ ουσες σε διασυννοριακό επίπεδο, να μειώνουν το κόστος ταξιδιού και να προσαρμόζουν τη μάθηση στο χρονοδιάγραμμα των ατόμων. Για πολλούς, αυτό σημαίνει ευρύτερη πρόσβαση στο δίκαιο της ΕΕ και ταχύτερη ανταπόκριση στις αναδυόμενες ανάγκες, ιδίως στον τομέα των δικαιωμάτων των παιδιών, όπου οι καταστάσεις συχνά απαιτούν ταχεία αναβάθμιση.

Όμως, ενώ τα οφέλη είναι σαφή, όποιος έχει συντονίσει μια ψηφιακή συνεδρία γνωρίζει ότι συνοδεύεται από τις δικές της προκλήσεις — όχι μόνο τεχνικές, αλλά και ανθρώπινες και συναισθηματικές. Η μεταφορά μιας εκπαίδευσης για παιδιά που είναι θύματα εγκλήματος σε έναν ψηφιακό χώρο απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, ευαισθησία και δημιουργικότητα.

Μία από τις πρώτες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτές/ριες είναι η έλλειψη προσωπικής σύνδεσης. Όταν οι συμμετέχοντες/ουσες δεν βρίσκονται στο ίδιο δωμάτιο, είναι πιο δύσκολο να αντιληφθείς το κλίμα. Η οπτική επαφή, η γλώσσα του σώματος και οι αυθόρμητες συζητήσεις —όλα τα διακριτικά σήματα που δημιουργούν εμπιστοσύνη και εμπλοκή— συχνά χάνονται ή ισοπεδώνονται. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα προβληματικό όταν συζητούνται συναισθηματικά βαριά θέματα όπως τραύματα, κακοποίηση ή αποτυχίες του συστήματος δικαιοσύνης που αφορούν παιδιά. Αυτά τα θέματα απαιτούν μια ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης και ενσυναίσθησης, και στον διαδικτυακό κόσμο, αυτό απαιτεί περισσότερο χρόνο για να δομηθεί.

Έπειτα είναι η πρόκληση της προσοχής και της ενέργειας. Τα διαδικτυακά περιβάλλοντα μπορούν εύκολα να οδηγήσουν σε παθητικότητα. Όταν οι κάμερες είναι απενεργοποιημένες και τα μικρόφωνα κλειστά, είναι δελεαστικό να κάνεις πολλές εργασίες ή να μείνεις σιωπηλός/ή. Οι μακροσκελείς παρουσιάσεις, ακόμη και με σπουδαίο περιεχόμενο, μοιάζουν πιο βαριές στο διαδίκτυο απ' ό,τι σε μια αίθουσα διδασκαλίας. Για θέματα που απαιτούν ενεργό προβληματισμό και ανταλλαγή απόψεων —όπως η εξισορρόπηση των νομικών δικαιωμάτων των παιδιών με τις διαδικαστικές εγγυήσεις— αυτό συνιστά πραγματικό εμπόδιο στη μάθηση.

Ας μην ξεχνάμε βέβαια και την ψηφιακή κόπωση. Οι συμμετέχοντες/ουσες μπορεί ήδη να περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους σε οθόνες. Αν σε αυτό το μείγμα προστεθεί και μια συνεδρία νομικής κατάρτισης, σημαίνει ότι πρέπει να ανταγωνιστείτε τη σύντομη διάρκεια της προσοχής, τους περισπασμούς στο σπίτι ή τη δουλειά, ακόμη και το αίσθημα της απομόνωσης.

Επιπλέον, οι εκπαιδευτές/ριες συχνά αναρωτιούνται: Μπορώ να εξακολουθήσω να χρησιμοποιώ τις ίδιες μεθόδους στο διαδίκτυο; Δραστηριότητες όπως το παιχνίδι ρόλων, οι ομαδικές συζητήσεις ή οι προσομοιώσεις περιπτώσεων έχουν κεντρική

θέση στην εκπαίδευση ενηλίκων. Αλλά στο διαδίκτυο απαιτούν διαφορετικά εργαλεία, ρυθμό και δομή. Για παράδειγμα, η εργασία σε μικρές ομάδες εξαρτάται πλέον από τις αίθουσες διαλείμματος — οι οποίες απαιτούν σαφείς οδηγίες και επιπλέον διευκόλυνση. Ακόμα και ένας απλός καταιγισμός ιδεών (brainstorming) πρέπει να υποστηρίζεται από ψηφιακά εργαλεία όπως οι πίνακες Jamboard ή οι δημοσκοπήσεις (polls), τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν όλοι/ες εύκολα.

Πρέπει να είστε ιδιαίτερα προσεκτικοί/ες όταν διδάσκετε ευαίσθητα θέματα σε μια συναισθηματικά απομακρυσμένη μορφή. Όταν το θέμα αφορά παιδιά που έχουν υποστεί βία ή τραυματισμό, οι συναισθηματικές αντιδράσεις είναι αναπόφευκτες, ακόμη και μεταξύ έμπειρων επαγγελματιών. Σε έναν φυσικό χώρο, μπορούμε να παρατηρήσουμε τότε κάποιος χρειάζεται διάλειμμα ή να προσφέρουμε άτυπη υποστήριξη κατά τη διάρκεια ενός διαλείμματος για καφέ. Στο διαδίκτυο αυτά τα σημάδια διαφεύγουν πιο εύκολα την προσοχή και οι συμμετέχοντες/ουσες μπορεί να μην αισθάνονται άνετα να μιλήσουν.

Τι σημαίνουν λοιπόν όλα αυτά για εσάς ως εκπαιδευτή/ρια; Αυτό σημαίνει ότι η διαδικτυακή εκπαίδευση δεν είναι απλώς η μεταφορά των μεθόδων που εφαρμόζετε διά ζώσης σε μια οθόνη. Πρόκειται για την επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο θα δομήσουμε τη σύνδεση, θα κρατήσουμε την προσοχή και θα δημιουργήσουμε χώρο για ουσιαστική μάθηση — ακόμη και εξ αποστάσεως.

3.1 Ψηφιακές δραστηριότητες γνωριμίας (online icebreaking activities)

Γιατί λειτουργούν σε online περιβάλλον: Στους ψηφιακούς χώρους, οι άνθρωποι τείνουν να αισθάνονται πιο απομονωμένοι/ες ή να διστάζουν να μιλήσουν. Οι δραστηριότητες γνωριμίας βοηθούν στη δημιουργία πρώιμης εμπλοκής και κάνουν τους/ τις/ τις συμμετέχοντες/ ουσες να αισθάνονται ότι τους/ τις βλέπουν και τους/ τις ακούνε. Δίνουν επίσης έναν τόνο ειλικρίνειας και ψυχολογικής ασφάλειας, ο οποίος είναι απαραίτητος όταν συζητούνται δύσκολα θέματα όπως η θυματοποίηση των παιδιών.

Πώς να τις χρησιμοποιήσετε: Χρησιμοποιήστε το πλαίσιο συνομιλίας, τα emoji ή τα breakout rooms για γρήγορες δραστηριότητες μοιράσματος. Διατηρήστε το ελαφρύ κλίμα αλλά μην απομακρύνετε από το θέμα της κατάρτισης.

Παράδειγμα άσκησης — «Δικαιосύνη μέσα από τα μάτια ενός παιδιού»:

- Ρωτήστε τους/ τις συμμετέχοντες/ ουσες: «Αν ήσασταν 10 ετών και χρειάζοσασταν βοήθεια από το σύστημα δικαιοσύνης, ποιο είναι ένα πράγμα που θα θέλατε να κάνουν οι ενήλικες;»

→ Μοιραστείτε τις απαντήσεις σε συνομιλία ή προφορικά.

→ Χρησιμοποιήστε τις απαντήσεις για να πλαισιώσετε την υπόλοιπη συνεδρία: Τι σημαίνει πραγματικά ένα παιδοκεντρικό σύστημα;

3.2 Εργαλεία δημοσκοπήσεων και άμεσης ανατροφοδότησης (Mentimeter, Slido, Zoom Polls)

Γιατί λειτουργούν σε online περιβάλλον: Η διεξαγωγή δημοσκοπήσεων συμβάλλει στη συμμετοχή των συμμετεχόντων/ουσών και δίνει σε όλους/ες τη δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη τους— ιδίως σε όσους μπορεί να διστάζουν να μιλήσουν. Είναι γρήγορο, ανώνυμο και αποτελεσματικό για τη συλλογή άμεσης ανατροφοδότησης ή τον έλεγχο της κατανόησης ως προς ένα θέμα.

Πώς να τις χρησιμοποιήσετε: Χρησιμοποιήστε δημοσκοπήσεις κατά τη διάρκεια ή μετά την παράδοση του περιεχομένου για να ελέγξετε τις γνώσεις, να ανοίξετε συζήτηση ή να διερευνήσετε διαφορετικές απόψεις.

Παράδειγμα άσκησης – «Σε ποια ηλικία πρέπει να καταθέσει ένα παιδί;»:

- Δημιουργήστε μια δημοσκόπηση πολλαπλών επιλογών με επιλογές ηλικίας (π.χ. 6, 10, 14, 16).

→ Μοιραστείτε τα ανώνυμα αποτελέσματα με την ομάδα.

→ Χρησιμοποιήστε το αποτέλεσμα για να ξεκινήσετε μια συζήτηση σχετικά με την ωριμότητα, τον κίνδυνο επανατραυματισμού και τη νομική προστασία σε επίπεδο ΕΕ (π.χ. την Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων).

3.3 Ομαδική εργασία στα breakout rooms

Γιατί λειτουργεί σε online περιβάλλον: Οι μικρές ομάδες βοηθούν τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να συνδεθούν βαθύτερα, να μιλήσουν πιο ελεύθερα και να συνεργαστούν σε πολύπλοκα θέματα. Τα breakout rooms προσομοιώνουν την ενέργεια των μικρών ομάδων της κατάρτισης κατά πρόσωπο, διευκολύνοντας τη διερεύνηση των νομικών προκλήσεων σε βάθος.

Πώς να τη χρησιμοποιήσετε: Δώστε σε κάθε ομάδα ένα σαφές έργο και ένα σαφές χρονοδιάγραμμα. Παρέχετε ένα κοινό έγγραφο ή μια διαφάνεια για να εργαστούν συνεργατικά.

Παράδειγμα άσκησης – «Σχεδιάστε μια φιλική προς τα παιδιά διαδικασία απονομής δικαιოსύνης»:

- Αναθέστε σε κάθε ομάδα ένα στάδιο μιας ποινικής υπόθεσης (π.χ. καταγγελία, εξέταση, αίθουσα δικαστηρίου, υποστήριξη μετά τη δίκη).

→ Ζητήστε τους να αναπτύξουν συστάσεις που να ευθυγραμμίζονται με τα πρότυπα προστασίας των παιδιών σε επίπεδο ΕΕ.

→ Βάλτε κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα ευρήματά της στην κύρια συνεδρία.

3.4 Ανάλυση βάσει σεναρίων με οπτικά βοηθήματα (διαφάνειες, πίνακες ή πίνακες Jamboard)

Γιατί λειτουργεί σε online περιβάλλον: Τα καλά σχεδιασμένα σενάρια βοηθούν στη γεφύρωση της θεωρίας και της πρακτικής. Τα οπτικά εργαλεία επιτρέπουν στους/ στις συμμετέχοντες/ ουσες να αναλύσουν μια υπόθεση συνεργατικά, ακόμη και από απόσταση.

Πώς να τη χρησιμοποιήσετε: Παρουσιάστε μια μελέτη περίπτωσης σε γραπτή ή οπτική μορφή. Χρησιμοποιήστε έναν κοινόχρηστο χώρο (όπως το Google Jamboard ή ένα συνεργατικό έγγραφο) για την ανάλυση.

Παράδειγμα άσκησης – «Εντοπίστε ανησυχητικά σημάδια»:

- Παρουσιάστε ένα σενάριο όπου ένα παιδί υποβάλλεται σε συνέντευξη πολλές φορές από διαφορετικούς επαγγελματίες, με αποτέλεσμα να επανατραυματίζεται.

→ Ρωτήστε: *Τι πήγε στραβά; Τι θα μπορούσε να είχε γίνει καλύτερα;*

→ Συγκεντρώστε τις απαντήσεις σε έναν ψηφιακό πίνακα.

→ Συνοψίστε με νομικές αναφορές και πρακτικά πρότυπα για συνεντεύξεις φιλικές προς τα παιδιά.

3.5 Αναστοχασμός μέσω βίντεο

Γιατί λειτουργεί σε online περιβάλλον: Τα βίντεο είναι συναισθηματικά ελκυστικά και οπτικά πλούσια. Δείχνουν τόσο τις καλές όσο και τις κακές πρακτικές με τρόπο που το κείμενο από μόνο του δεν μπορεί. Σε διαδικτυακά περιβάλλοντα, βοηθούν στην αποκατάσταση της συναισθηματικής σύνδεσης που συχνά χάνεται μέσω των οθονών.

Πώς να το χρησιμοποιήσετε: Παίξτε ένα σύντομο βίντεο μιας πραγματικής ή προσομοιωμένης συνέντευξης ή αλληλεπίδρασης στο Δικαστήριο που αφορά ένα παιδί. Διακόψτε για αναστοχασμό και συζήτηση στην ομάδα.

Παράδειγμα άσκησης – «Αξιολόγηση μιας συνέντευξης»:

- Δείξτε ένα βίντεο διάρκειας 3 λεπτών με ένα παιδί που εξετάζεται από Δικαστή και δικηγόρο.

→ Ζητήστε από τους/ τις συμμετέχοντες/ ουσες να παρατηρήσουν και να σημειώσουν τα εξής: *Αντιμετωπίστηκε το παιδί με σεβασμό και ευαισθησία; Τηρήθηκαν οι διαδικαστικές εγγυήσεις;*

→ Συζητήστε σε ομάδες εργασίας και μοιραστείτε τις παρατηρήσεις σας.

3.6 Διαδικτυακό παιχνίδι ρόλων (δομημένο, προαιρετικό)

Γιατί λειτουργεί σε online περιβάλλον: Ακόμη και σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, με τα παιχνίδια ρόλων μπορούν να βυθιστούν οι συμμετέχοντες/ουσες σε διλήμματα της πραγματικής ζωής. Αναπτύσσουν ενσυναίσθηση και ενισχύουν τόσο τις κοινωνικές όσο και τις νομικές δεξιότητες. Τα διαδικτυακά παιχνίδια ρόλων λειτουργούν καλύτερα με καλό συντονισμό και ασφαλή, υποστηρικτικό τόνο.

Πώς να το χρησιμοποιήσετε: Καθορίστε ρόλους και δώστε σαφείς οδηγίες. Περιορίστε τον χρόνο, παρέχετε μια ενημέρωση και επιτρέψτε στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να αποχωρήσουν αν αισθάνονται άβολα.

Παράδειγμα άσκησης – «Ψηφιακή ακρόαση με ένα παιδί θύμα»: Οι συμμετέχοντες/ουσες αναλαμβάνουν ρόλους: Δικαστής, δικηγόρος, παιδί, άτομο υποστήριξης. Προσομοίωση ακροαματικής διαδικασίας που διεξάγεται μέσω σύνδεσης βίντεο.

→ Μετά το παιχνίδι ρόλων, οργανώστε έναν δομημένο προβληματισμό: *Αισθάνθηκε το παιδί ότι προστατεύθηκε και ακούστηκε; Ποιες βελτιώσεις θα μπορούσαν να γίνουν στην πράξη;*

→ Συνδέστε την άσκηση με νομικές εγγυήσεις βάσει του δικαίου της ΕΕ.

3.7 Αναστοχασμοί ανακεφαλαίωσης (διάλογος ή σύντομη έρευνα)

Γιατί λειτουργούν online: Οι ανακεφαλαιώσεις βοηθούν στην εμπέδωση της μάθησης και ολοκληρώνουν τη συνεδρία. Τα διαδικτυακά περιβάλλοντα επωφελούνται από δομημένα checkout για να διασφαλιστεί ότι οι συμμετέχοντες/ουσες φεύγουν με μια σαφή αίσθηση αποκόμισης και ολοκλήρωσης.

Πώς να τους χρησιμοποιήσετε: Τελειώστε με μια προτροπή αναστοχασμού στη συνομιλία ή χρησιμοποιήστε μια φόρμα με 2-3 γρήγορες ερωτήσεις.

Παράδειγμα προτροπών:

- «Ποια είναι μια διαπίστωση που αποκομίζετε για την πρακτική σας;»
- «Τι προκάλεσε τη σκέψη σας σήμερα;»
- «Πώς θα αλλάξει αυτό τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζετε τα παιδιά θύματα;»

4. Στρατηγικές δικαστικής κατάρτισης της ΕΕ

Συγγραφέας:

Iliana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία

4.1 Γιατί έχει σημασία η δικαστική κατάρτιση;

Η συνεπής και αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ σε όλα τα κράτη μέλη έχει θεμελιώδη σημασία για τη διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της πρόσβασης στη Δικαιοσύνη σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Για να επιτευχθεί αυτό, οι επαγγελματίες του νομικού κλάδου, συμπεριλαμβανομένων των Δικαστών, των Εισαγγελέων και των Δικηγόρων, πρέπει να έχουν καλή και σύγχρονη γνώση του δικαίου της ΕΕ.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ανέθεσε στην ΕΕ την αρμοδιότητα να στηρίζει τη δικαστική συνεργασία σε αστικές και ποινικές υποθέσεις, διευκολύνοντας την κατάρτιση των δικαστικών λειτουργών και του δικαστικού προσωπικού. Έκτοτε, η δικαστική κατάρτιση έχει γίνει ένα στρατηγικό εργαλείο για:

- Την ενίσχυση της ορθής και ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ,
- Την οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης στις διασυνοριακές δικαστικές διαδικασίες και
- Την υποστήριξη της ανάπτυξης του Ευρωπαϊκού Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης.

4.2 Εξέλιξη των στρατηγικών δικαστικής κατάρτισης της ΕΕ

Η δικαστική κατάρτιση έχει εξελιχθεί σημαντικά την τελευταία δεκαετία, με γνώμονα σαφείς στρατηγικούς στόχους που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τα βασικά ορόσημα περιλαμβάνουν:

- Την Ευρωπαϊκή στρατηγική δικαστικής κατάρτισης 2011-2020: Σηματοδότησε ένα σημείο καμπής θέτοντας ποσοτικούς και ποιοτικούς στόχους, ιδίως την κατάρτιση τουλάχιστον 700.000 νομικών επαγγελματιών μέχρι το 2020.
- Νέα στρατηγική δικαστικής κατάρτισης 2021-2024: Η ολοκληρωμένη αυτή δέσμη μέτρων, η οποία εγκρίθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2020, ευθυγραμμίζεται με την πρωτοβουλία για την ψηφιοποίηση της Δικαιοσύνης και αποσκοπεί στον περαιτέρω εκσυγχρονισμό του τοπίου της κατάρτισης. Δίνει έμφαση στην αυξημένη συμμετοχή όλων των επαγγελματιών της Δικαιοσύνης, στα ψηφιακά και μεικτά εργαλεία μάθησης, στην ενσωμάτωση οριζόντιων θεμάτων όπως τα δικαιώματα του παιδιού, το φύλο και η ψηφιοποίηση.

4.3 Βασικοί ενδιαφερόμενοι φορείς της ΕΕ για τη δικαστική κατάρτιση

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Καθορίζει στρατηγικές και παρέχει χρηματοδότηση μέσω προγραμμάτων όπως το Justice και το Citizens, Equality, Rights and Values (CERV).

- Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Κατάρτισης (European Judicial Training Network - EJTN): Συντονίζει πρωτοβουλίες κατάρτισης, αναπτύσσει μεθοδολογίες και προωθεί τις διασυνοριακές ανταλλαγές.¹
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Agency for Fundamental Rights - FRA): Υποστηρίζει την κατάρτιση με θεματικούς τομείς εστίασης, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των παιδιών και της απαγόρευσης των διακρίσεων.²
- Εθνικές σχολές Δικαστών και ινστιτούτα κατάρτισης: Εφαρμόζουν τις στρατηγικές της ΕΕ σε εθνικό επίπεδο, προσαρμόζοντάς τες στα τοπικά νομικά συστήματα και ανάγκες.

Το [Εγχειρίδιο για την Μεθοδολογία για την δικαστική Κατάρτιση](#)³ του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικής Κατάρτισης είναι μία από τις πιο έγκυρες πηγές. Προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τον σχεδιασμό, την παροχή και την αξιολόγηση της δικαστικής κατάρτισης. Είναι διαθέσιμο σε όλες τις γλώσσες της ΕΕ και έχει εγκριθεί ευρέως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Άλλες πολύτιμες πηγές περιλαμβάνουν:

- Το [Εγχειρίδιο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης \(2020\)](#)⁴ του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικής Κατάρτισης: Προσφέρει καθοδήγηση για τον σχεδιασμό και τη διαχείριση της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως.
- Οι [Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση](#)⁵ του Ευρωπαϊκού Δικτύου δικαστικής κατάρτισης: Παρέχει εργαλεία για την αξιολόγηση της ποιότητας και του αντίκτυπου των προγραμμάτων κατάρτισης.
- [Μεσο - και μακροπρόθεσμη αξιολόγηση της δικαστικής κατάρτισης](#)⁶ του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικής Κατάρτισης: ένας οδηγός για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων δικαστικής κατάρτισης.

¹ Το Εγχειρίδιο για την Μεθοδολογία για την Δικαστική Κατάρτιση (EJTN Handbook on Judicial Training Methodology) είναι μία από τις πιο έγκυρες πηγές. Προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τον σχεδιασμό, την παροχή και την αξιολόγηση της δικαστικής κατάρτισης. Είναι διαθέσιμο σε όλες τις γλώσσες της ΕΕ και έχει εγκριθεί ευρέως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Βλέπε: [Ιστότοπος EJTN](#).

² Βλέπε: [Ιστότοπος FRA](#)

³ Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικής κατάρτισης, [Εγχειρίδιο για τη μεθοδολογία δικαστικής κατάρτισης στην Ευρώπη](#) (2016)

⁴ Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικής κατάρτισης, [Μέθοδοι δικαστικής κατάρτισης: Εγχειρίδιο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης](#) (2020)

⁵ Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικής κατάρτισης, [Μέθοδοι δικαστικής κατάρτισης: Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των πρακτικών δικαστικής κατάρτισης](#) (2017)

⁶ Marco Fabri (ed), [Medium- to Long-Term Evaluation of Judicial Training](#) (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Κατάρτισης 2023)

- Τμήμα [καλών πρακτικών](#)⁷ στην **Ευρωπαϊκή Πύλη Ψηφιακής Δικαιοσύνης (e- justice)**: Παρουσιάζει επιτυχημένα παραδείγματα κατάρτισης από όλη την ΕΕ.

4.4 Μεθοδολογίες δικαστικής κατάρτισης

Η σύγχρονη δικαστική κατάρτιση απομακρύνεται από την παράδοση με βάση τις διαλέξεις και επικεντρώνεται σε προσεγγίσεις που εστιάζουν στο εκπαιδευόμενο άτομο και δίνουν έμφαση στα εξής:

- διαδραστικότητα και συμμετοχή,
- συνάφεια με την πρακτική,
- πραγματικές μελέτες περιπτώσεων και
- διασυνοριακά σενάρια.

4.5 Συνάφεια με τα δικαιώματα του παιδιού στο δίκαιο της ΕΕ

Στο πλαίσιο των νομικών θεμάτων που σχετίζονται με τα παιδιά —όπως η προστασία των παιδιών, η διασυνοριακή επιμέλεια, η μετανάστευση ή η δικαιοσύνη ανηλίκων— η κατάρτιση δεν αφορά μόνο τις νομικές γνώσεις, αλλά και:

- την εξασφάλιση **πρακτικών που θέτουν στο επίκεντρο τα παιδιά**,
- την τήρηση διαδικαστικών εγγυήσεων και
- την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου και προτύπων του μη δεσμευτικού δικαίου (“soft law”).

5. Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά και παιδιά θύματα εγκλήματος

Συγγραφέας:

Iliana Boycheva, Αναλύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ στο Δίκαιο της ΕΕ, για λογαριασμό του Center for the Study of Democracy (CSD), στην Βουλγαρία

5.1 Ο ρόλος της δικαστικής κατάρτισης και των νομικών επαγγελματιών

Τα συστήματα Δικαιοσύνης προορίζονται να προστατεύουν τα δικαιώματα, να διασφαλίζουν τη λογοδοσία και να προσφέρουν επανόρθωση. Αλλά για τα παιδιά

⁷ Βλέπε: Πύλη [ψηφιακής δικαιοσύνης](#).

—ιδιαίτερα για εκείνα που είναι θύματα εγκλήματος— η αλληλεπίδραση με το σύστημα Δικαιοσύνης μπορεί να είναι τρομακτική, περίπλοκη, ακόμη και τραυματική. Οι παραδοσιακές νομικές διαδικασίες συχνά δεν έχουν σχεδιαστεί με γνώμονα τα παιδιά και, όταν τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως παθητικά υποκείμενα, και όχι ως κάτοχοι δικαιωμάτων, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι περαιτέρω βλάβη ή δευτερογενής θυματοποίηση.

Η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη προσφέρει μια απάντηση σε αυτές τις προκλήσεις. Δεν πρόκειται για μια ειδική ή παράλληλη μορφή δικαιοσύνης, αλλά για μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα που διασφαλίζει ότι κάθε αλληλεπίδραση με το νομικό σύστημα σέβεται την αξιοπρέπεια, την αυτονομία και την ανάπτυξη του παιδιού. Για τους/ τις νομικούς —είτε είναι δικηγόροι, Εισαγγελείς, συνήγοροι υπεράσπισης είτε νόμιμοι κηδεμόνες— το πλαίσιο αυτό έχει άμεση πρακτική σημασία. Οι δικηγόροι είναι από τους πρώτους και πιο σημαντικούς παράγοντες που συναντούν τα παιδιά στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης. Οι ενέργειές τους μπορούν να στηρίξουν την πρόσβαση ενός παιδιού στη δικαιοσύνη ή να δημιουργήσουν εμπόδια που φιμώνουν και επανατραυματίζουν.

Το κεφάλαιο αυτό διερευνά την έννοια της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης, τις θεμελιώδεις αρχές που τη στηρίζουν, καθώς και τον ρόλο των δικηγόρων και της δικαστικής κατάρτισης στην υλοποίηση αυτού του οράματος, ιδίως σε υποθέσεις που αφορούν παιδιά θύματα εγκλήματος.

5.2 Τι είναι η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη;

Η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη είναι ένα σύστημα Δικαιοσύνης που σχεδιάζεται, λειτουργεί και αξιολογείται από την οπτική γωνία του παιδιού. Εξασφαλίζει ότι οι νομικές διαδικασίες που αφορούν παιδιά είναι προσαρμοσμένες στην ηλικία και την ωριμότητά τους, σέβονται τα δικαιώματά τους και προάγουν την ευημερία τους. Η έννοια αυτή εδράζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και αναπτύσσεται περαιτέρω από τις κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια και τύπους διαδικασιών — ποινικές, αστικές, διοικητικές— και σε όλα τα παιδιά, είτε ως θύματα, μάρτυρες, δράστες ή διάδικους σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου.

Στον πυρήνα της, η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη διέπεται από τέσσερις θεμελιώδεις αρχές⁸:

1. **Συμμετοχή:** Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους σε όλα τα θέματα που τα αφορούν και να λαμβάνονται σοβαρά

⁸Συμβούλιο της Ευρώπης, Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

υπόψη οι απόψεις αυτές. Οι νομικοί επαγγελματίες πρέπει να δημιουργούν ασφαλή και υποστηρικτικά περιβάλλοντα στα οποία τα παιδιά μπορούν να ακουστούν.

2. **Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού:** Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό γνώμονα σε όλες τις νομικές αποφάσεις. Αυτό απαιτεί προσεκτικές, εξατομικευμένες εκτιμήσεις, και όχι υποθέσεις με βάση την ηλικία ή την κατηγορία.

3. **Αξιοπρέπεια:** Τα παιδιά πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και ευαισθησία. Η ιδιωτική τους ζωή, η συναισθηματική τους ευημερία και η ανάγκη τους για ασφάλεια πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε βήμα.

4. **Μη διάκριση:** Κάθε παιδί πρέπει να έχει ίση πρόσβαση στη Δικαιοσύνη, ανεξάρτητα από το φύλο, την αναπηρία, την εθνικότητα, το προσφυγικό/μεταναστευτικό ή κοινωνικό του υπόβαθρο.

Οι αρχές αυτές δεν είναι αφηρημένες — προορίζονται να καθοδηγήσουν τη νομική πρακτική και την επαγγελματική συμπεριφορά. Η εφαρμογή τους εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο οι Δικηγόροι και οι Δικαστές ερμηνεύουν τους ρόλους τους σε σχέση με τα παιδιά.

5.3 Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά για τα παιδιά θύματα εγκλήματος

Όταν τα παιδιά πέφτουν θύματα εγκλήματος —είτε πρόκειται για βία, κακοποίηση, εκμετάλλευση ή εμπορία ανθρώπων— η βλάβη που υφίστανται συχνά επιδεινώνεται από την αλληλεπίδρασή τους με το σύστημα Δικαιοσύνης. Η εξιστόρηση τραυματικών εμπειριών σε μια δικαστική αίθουσα, η υποβολή ερωτήσεων από πολλούς επαγγελματίες ή οι καθυστερήσεις και η πολυπλοκότητα της διαδικασίας μπορεί να αυξήσουν την αγωνία του παιδιού. Χωρίς τις κατάλληλες εγγυήσεις, η ίδια η δικαστική διαδικασία μπορεί να προκαλέσει τόση ζημιά όση και το έγκλημα που επιδιώκει να αποκαταστήσει.

Η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη παρέχει ένα πλαίσιο για την ελαχιστοποίηση αυτών των κινδύνων. Προωθεί μέτρα όπως η έγκαιρη πρόσβαση στην πληροφόρηση, το δικαίωμα σε νομική συνδρομή, συνεντεύξεις με γνώμονα το παιδί, μέτρα προστασίας κατά τη διάρκεια της δίκης και υποστήριξη μετά τη δίκη. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά μπορούν να είναι αποτελεσματικά μόνο εάν οι επαγγελματίες που τα εφαρμόζουν κατανοούν τόσο τις νομικές όσο και τις ψυχολογικές ανάγκες του παιδιού.

5.4 Ο ρόλος των Δικηγόρων στην εφαρμογή της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης

Οι Δικηγόροι διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην υλοποίηση μιας φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης. Η ευθύνη τους υπερβαίνει τη νομική εκπροσώπηση — συχνά αποτελούν το πρώτο σημείο επαφής μεταξύ ενός παιδιού και του συστήματος

Δικαιοσύνης, και ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούν, προετοιμάζονται και συνηγορούν μπορεί να διαμορφώσει ολόκληρη την εμπειρία του παιδιού από τη Δικαιοσύνη.

Ένας Δικηγόρος με ενεργεί με τρόπο φιλικό προς τα παιδιά κατανοεί ότι η αποτελεσματική εκπροσώπηση ενός παιδιού δεν έχει να κάνει μόνο με τη νομική ακρίβεια, αλλά και με την επικοινωνία, την εμπιστοσύνη και την ενδυνάμωση. Όταν εκπροσωπείτε παιδιά θύματα, αυτό σημαίνει:

- Επικοινωνία με τρόπους κατάλληλους για τα παιδιά: Η νομική γλώσσα πρέπει να μεταφράζεται σε όρους που μπορεί να κατανοήσει το παιδί. Αυτό βοηθά τα παιδιά να γνωρίζουν τι να περιμένουν και μειώνει τον φόβο ή τη σύγχυση.
- Εξασφάλιση συγκατάθεσης και συμμετοχής μετά από ενημέρωση: Τα παιδιά πρέπει να ενημερώνονται για τη νομική διαδικασία και να τους δίνονται πραγματικές ευκαιρίες να εκφράσουν τις επιθυμίες και τις ανησυχίες τους.
- Οικοδόμηση εμπιστοσύνης: Πολλά παιδιά θύματα έχουν βιώσει προδοσία ή πόνο από ενήλικες. Η ικανότητα του δικηγόρου να οικοδομήσει μια σχέση εμπιστοσύνης και να παρέχει καθησυχασμό είναι ζωτικής σημασίας για την προθυμία τους να εμπλακούν με το νομικό σύστημα.
- Προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας: Αυτό περιλαμβάνει τη συνηγορία για διαδικαστικές προσαρμογές (όπως ακροάσεις κεκλεισμένων των θυρών, μαγνητοσκοπημένες καταθέσεις ή με παρουσία υποστηρικτικού προσώπου) και τη διασφάλιση ότι το παιδί δεν υποβάλλεται σε επιθετική ή ακατάλληλη εξέταση.
- Εξισορρόπηση της νομικής στρατηγικής με την ευημερία του παιδιού: Οι Δικηγόροι μπορεί να χρειαστεί να εκτιμήσουν κατά πόσον η συνέχιση ορισμένων ερωτήσεων ή η άσκηση έφεσης κατά μιας απόφασης εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού τόσο από νομικής όσο και από συναισθηματικής άποψης.

Οι Δικηγόροι διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη διασφάλιση ότι η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη δεν είναι μόνο μια αρχή αλλά και μια ζωντανή πραγματικότητα. Ως οι νομικοί επαγγελματίες που είναι πιο άμεσα υπεύθυνοι/ες για την παροχή συμβουλών, την ενημέρωση και την υπεράσπιση των πελατών, οι Δικηγόροι είναι οι μόνοι/ες που μπορούν να προστατεύουν τα δικαιώματα των παιδιών σε κάθε στάδιο της νομικής διαδικασίας. Για τα παιδιά που πέφτουν θύματα εγκλήματος, οι Δικηγόροι είναι συχνά η πρώτη και πιο συνεπής ενήλικη παρουσία που τα καθοδηγεί μέσα σε ένα σύστημα Δικαιοσύνης που μπορεί να μοιάζει τρομακτικό, ξένο ή μη ασφαλές.

Ένας Δικηγόρος που ενεργεί με φιλικό προς τα παιδιά τρόπο, αναγνωρίζει ότι τα παιδιά δεν είναι παθητικοί αποδέκτες/ριες προστασίας, αλλά ενεργοί/ές κάτοχοι δικαιωμάτων που αξίζουν να ακούγονται, να αποτελούν αντικείμενο σεβασμού και να συμμετέχουν στις αποφάσεις που τους επηρεάζουν. Αυτό απαιτεί κάτι περισσότερο από νομικές δεξιότητες. Απαιτεί την ικανότητα αποτελεσματικής επικοινωνίας με τα παιδιά, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την υπεράσπιση με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τόσο στα δικαιώματα όσο και το τραύμα.

Όταν εκπροσωπούν παιδιά θύματα εγκλήματος, οι Δικηγόροι πρέπει να είναι σε θέση να εξηγούν τις νομικές διαδικασίες σε γλώσσα που μπορεί να κατανοήσει ένα παιδί, να το βοηθούν να προετοιμαστεί για δύσκολες στιγμές, όπως η κατάθεση, και να διασφαλίζουν ότι είναι ενημερωμένο και αισθάνεται υποστηριζόμενο καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Ο ρόλος του Δικηγόρου περιλαμβάνει επίσης τον εντοπισμό των περιπτώσεων όπου μπορεί να είναι απαραίτητες διαδικαστικές προσαρμογές για την προστασία του παιδιού από επανατραυματισμό, όπως η αίτηση εξέτασης μέσω βιντεοκλήσης⁹, η αποφυγή περιττών επαναλήψεων των συνεντεύξεων ή ο συντονισμός με τις υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης.

Εκτός από την άμεση συνεργασία με τα παιδιά, οι Δικηγόροι πρέπει επίσης να είναι συνήγοροι που προασπίζουν ένα δίκαιο σύστημα Δικαιοσύνης. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αμφισβητούνται πρακτικές που κινδυνεύουν να βλάψουν τα παιδιά, να επιδιώκεται η διαδικαστική Δικαιοσύνη και να διασφαλίζεται ότι οι απόψεις και τα συμφέροντα των παιδιών παρουσιάζονται με σαφήνεια και πειστικότητα. Περιλαμβάνει επίσης την αναγνώριση του πότε η νομική στρατηγική πρέπει να μετριαστεί από δεοντολογική κρίση — όπως η συμβουλή να μην ακολουθηθούν νομικές οδοί που θα μπορούσαν να εκθέσουν ένα παιδί σε περιττή βλάβη ή καθυστέρηση.

Οι Δικηγόροι που εργάζονται σε τομείς πέραν της ποινικής Δικαιοσύνης — όπως το οικογενειακό δίκαιο, η παιδική προστασία, το μεταναστευτικό ή η αποζημίωση από τα πολιτικά δικαστήρια — είναι εξίσου κομβικής σημασίας για την εφαρμογή της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης. Είτε συμβουλεύουν ένα παιδί υπό κρατική φροντίδα, είτε το εκπροσωπούν σε μια διαμάχη για την επιμέλεια, είτε υποστηρίζουν έναν ασυνόδευτο ανήλικο σε μια διαδικασία ασύλου, οι Δικηγόροι πρέπει να είναι κατάλληλα εξοπλισμένοι/ες για να εφαρμόζουν τις ίδιες αρχές ευαισθησίας απέναντι στην παιδική ηλικία. Αυτό περιλαμβάνει τη διασφάλιση ότι οι απόψεις του παιδιού ακούγονται και τους δίνεται σημασία, ότι τα δικαιώματά του υποστηρίζονται ενεργά και ότι η νομική δράση δεν συμβάλλει ασυνείδητα στην ευαλωτότητά του.

Ακόμη και όταν οι Δικηγόροι εκπροσωπούν ενήλικους πελάτες, οι αποφάσεις και η συμπεριφορά τους μπορεί να επηρεάζουν τα παιδιά — ιδιαίτερα σε οικογενειακές διαφορές, υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας ή υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται παιδιά ως μάρτυρες. Συνεπώς, η ενσωμάτωση ενός φιλικού προς τα παιδιά φακού σε όλους τους τομείς της νομικής πρακτικής είναι απαραίτητη. Απαιτεί συνειδητή δέσμευση για σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού, ακόμη και όταν δεν είναι ο κύριος πελάτης, και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι νομικές διαδικασίες και αποφάσεις διαμορφώνουν τη ζωή των παιδιών.

Για να ενσωματωθούν συστηματικά αυτές οι πρακτικές σε όλο το επάγγελμα, η φιλική προς τα παιδιά Δικαιοσύνη πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της νομικής εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης. Μέσω της δομημένης, υψηλής ποιότητας κατάρτισης οι Δικηγόροι αποκτούν όχι μόνο τις τεχνικές γνώσεις

⁹ Σημείωση του Μεταφραστή: Εφόσον αυτό προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία.

αλλά και την ευαισθησία και την αυτοπεποίθηση που απαιτούνται για να εργάζονται αποτελεσματικά με τα παιδιά και για αυτά. Η κατάρτιση προσφέρει επίσης χώρο για κριτικό προβληματισμό, επιτρέποντας στους/στις δικηγόρους να εξετάζουν τις υποθέσεις τους, να προσαρμόζουν την επικοινωνία τους και να προσεγγίζουν κάθε παιδί όχι ως μια νομική υπόθεση που πρέπει να επιλυθεί αλλά ως πρόσωπο που πρέπει να αποτελεί αντικείμενο σεβασμού.

5.5 Η δικαστική κατάρτιση ως καταλύτης αλλαγής

Η νομική σχολή παρέχει ελάχιστη προετοιμασία για τη συναισθηματική, ψυχολογική και πρακτική πολυπλοκότητα της εργασίας με παιδιά. Η δικαστική και νομική κατάρτιση καλύπτει αυτό το κενό. Εξασφαλίζει ότι οι Δικηγόροι και οι Δικαστές κατανοούν όχι μόνο τον νόμο, αλλά και το παιδί πίσω από τον φάκελο της υπόθεσης.

Η εκπαίδευση θα πρέπει να παρέχει βασικές γνώσεις σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού, το τραύμα και την επικοινωνία. Εξοπλίζει τους/ τις νομικούς επαγγελματίες με εργαλεία για να αλληλεπιδρούν αποτελεσματικά με τα παιδιά, να αξιολογούν την ικανότητα και την προθυμία τους να συμμετάσχουν και για να τα υποστηρίζουν στην πλοήγησή τους στο σύστημα Δικαιοσύνης. Ενθαρρύνει επίσης τον αναστοχασμό σχετικά με τις ηθικές διαστάσεις της νομικής εργασίας με παιδιά — ιδιαίτερα τυχόν διλήμματα που ανακύπτουν μεταξύ της εκπροσώπησης των επιθυμιών ενός παιδιού και της προώθησης του βέλτιστου συμφέροντός του.

Είναι σημαντικό η κατάρτιση να προκαλεί τους/ τις επαγγελματίες να ξεμάθουν παραδοχές που μπορεί να περιορίζουν τη συμμετοχή των παιδιών ή να ενισχύουν επιβλαβείς πρακτικές. Να τους ζητά να επανεξετάσουν την παραδοσιακή εικόνα ενός παθητικού παιδιού και να υιοθετήσουν ένα μοντέλο στο οποίο τα παιδιά είναι ενημερωμένοι παράγοντες της ζωής τους.

Σε ένα πλαίσιο κατάρτισης εκπαιδευτών/ριών, η πρόκληση είναι διπλή: όχι μόνο η μετάδοση πληροφοριών, αλλά και η διαμόρφωση πρακτικών φιλικών προς τα παιδιά. Οι εκπαιδευτές/ριες πρέπει να ενθαρρύνουν τον ανοιχτό διάλογο, να προωθούν τον κριτικό προβληματισμό και να βοηθούν τους/ τις συναδέλφους τους να αποκτήσουν την αυτοπεποίθηση και την ικανότητα να εργάζονται με τα παιδιά με τρόπους που είναι νομικά ορθοί, αναπτυξιακά κατάλληλοι και συναισθηματικά ασφαλείς.

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών/ριών, ο εφοδιασμός των επαγγελματιών με αυτή την κατανόηση είναι κάτι περισσότερο από την καλλιέργεια δεξιοτήτων — είναι η αλλαγή της κουλτούρας. Είναι ένας τρόπος για να ενσωματωθούν οι αρχές της συμμετοχής, του βέλτιστου συμφέροντος, της αξιοπρέπειας και της ισότητας στον ιστό της νομικής πρακτικής, διασφαλίζοντας ότι η Δικαιοσύνη για τα παιδιά όχι μόνο απονέμεται, αλλά απονέμεται και με τρόπο που τιμά αυτό που είναι.

6. Τα δικαιώματα των παιδιών θυμάτων εγκλήματος

Συγγραφείς:

Lora Briški, Επιστημονική συνεργάτιδα στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας, για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εγκληματολογίας, στην Σλοβενία

Miha Hafner, Επίκουρος Καθηγητής στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας, για λογαριασμό του Ινστιτούτου Εγκληματολογίας, στην Σλοβενία

6.1 Οι τέσσερις κατευθυντήριες αρχές της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού βασίζεται σε τέσσερις αρχές που διαμορφώνουν την ερμηνεία και την εφαρμογή όλων των άλλων δικαιωμάτων:

- Αρχή της μη διάκρισης/ ισότητας (άρθρο 2),
- Αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού (άρθρο 3),
- Δικαίωμα στην επιβίωση και την ανάπτυξη (άρθρο 6) και
- Δικαίωμα έκφρασης γνώμης και ακρόασης (άρθρο 12).

Το δικαίωμα έκφρασης γνώμης και ακρόασης

- Κάθε παιδί που είναι σε θέση να διαμορφώνει τις δικές του απόψεις έχει **το δικαίωμα να τις εκφράζει ελεύθερα** σε όλα τα θέματα που το αφορούν. Οι απόψεις του παιδιού πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ανάλογα με την ηλικία και το βαθμό ωριμότητάς του (άρθρο 12 παρ. 1).
- Το παιδί έχει **δικαίωμα να ακούγεται σε οποιαδήποτε δικαστική ή διοικητική διαδικασία** που το αφορά (άρθρο 12 παρ. 2).
 - Αυτό μπορεί να γίνεται είτε άμεσα είτε μέσω εκπροσώπου ή ενός αρμόδιου οργανισμού, σύμφωνα με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.
- Η έκφραση απόψεων είναι επιλογή του παιδιού, όχι υποχρέωσή του. Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν ότι το παιδί λαμβάνει όλες τις απαραίτητες

πληροφορίες και καθοδήγηση ώστε να λαμβάνει αποφάσεις που ευθυγραμμίζονται με το βέλτιστο συμφέρον του.¹⁰

- Το δικαίωμα αυτό συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων κατευθυντήριων αρχών της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, διότι αναγνωρίζει τα παιδιά ως υποκείμενα δικαιωμάτων.¹¹

6.2 Οδηγία 2012/29 της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ θεσπίζει ελάχιστα πρότυπα για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκλήματος σε ολόκληρη την ΕΕ. Εξασφαλίζει ότι τα θύματα αναγνωρίζονται, αντιμετωπίζονται με σεβασμό και αξιοπρέπεια και λαμβάνουν τις κατάλληλες πληροφορίες, προστασία και υποστήριξη προσαρμοσμένες στις ατομικές τους ανάγκες. Η Οδηγία αναγνωρίζει δικαιώματα όπως το δικαίωμα ενημέρωσης, το δικαίωμα συμμετοχής στην ποινική διαδικασία και το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων. Παρέχει επίσης ειδική προστασία για τα πιο ευάλωτα θύματα, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών και των θυμάτων σεξουαλικής βίας.

Δικαίωμα των θυμάτων να κατανοούν και να γίνονται κατανοητά

- Τα κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι τα θύματα **κατανοούν και γίνονται κατανοητά από την πρώτη επαφή με αρμόδια αρχή** στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων όπου η αρχή παρέχει πληροφορίες. **(Άρθρο 3 παρ. 1)**
- Η **επικοινωνία** με το θύμα πρέπει να διεξάγεται σε **απλή και κατανοητή γλώσσα** — πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη η ηλικία του παιδιού θύματος, προκειμένου να τηρείται η σωστή πληροφόρηση, και να διασφαλίζεται υποστηρικτικό περιβάλλον κατά την ποινική διαδικασία. **(Άρθρο 3 παρ. 2)**
- Εάν ένα θύμα χρειάζεται βοήθεια για να κατανοήσει ή να γίνει κατανοητό, τα κράτη μέλη πρέπει να επιτρέπουν να **συνοδεύεται από πρόσωπο της επιλογής του** κατά την πρώτη επαφή με **αρμόδια αρχή**, εκτός εάν αυτό αντιβαίνει στα συμφέροντα του θύματος ή παρεμποδίζει τη διεξαγωγή της διαδικασίας. **(Άρθρο 3 παρ. 3)**

¹⁰Γενικό σχόλιο αριθ. 12 (2009), The right of the child to be heard, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf> [πρόσβαση 5.6.2025].

¹¹Γενικό σχόλιο αριθ. 12 (2009), The right of the child to be heard, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf> [πρόσβαση 5.6.2025].

- Ως εκ τούτου, το δικαίωμα στην πληροφόρηση και η **εξεισσομένη ικανότητα του παιδιού να συμμετέχει σε μια ποινική διαδικασία** πρέπει να γίνονται σεβαστά.

Δικαίωμα πληροφόρησης και μετάφρασης

- Από την πρώτη επαφή με τις αρχές, τα θύματα πρέπει να **λαμβάνουν αμέσως βασικές πληροφορίες**, μεταξύ άλλων (άρθρο 4/1):
 - Τα είδη διαθέσιμης υποστήριξης (ιατρική, ψυχολογική, στέγαση),
 - Οι διαδικασίες υποβολής καταγγελιών και ο ρόλος τους στη διαδικασία,
 - Ο τρόπος και οι όροι παροχής μέτρων προστασίας,
 - Ο τρόπος και οι όροι παροχής νομικών συμβουλών, νομικής συνδρομής και άλλου είδους συμβουλών,
 - Η πρόσβαση σε αποζημίωση,
 - Η διαθεσιμότητα υπηρεσιών διερμηνείας και μετάφρασης,
 - Ειδικά μέτρα για θύματα που κατοικούν σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της τέλεσης της αξιόποινης πράξης,
 - Ο τρόπος υποβολής καταγγελιών σε περίπτωση που τα δικαιώματά τους δεν γίνονται σεβαστά από την αρμόδια αρχή,
 - Τα στοιχεία επαφής για λόγους επικοινωνίας σχετικά με την υπόθεσή τους,
 - Οι διαθέσιμες υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης,
 - Πληροφορίες σχετικά με την επιστροφή των εξόδων της συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία.
- Ο βαθμός λεπτομέρειας των πληροφοριών **θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένος στις ανάγκες και την προσωπική κατάσταση του θύματος** (π.χ. λαμβανομένης υπόψη της ηλικίας του παιδιού και της ικανότητάς του να συμμετέχει στη νομική διαδικασία). Πρόσθετες πληροφορίες μπορούν να παρασχεθούν στο θύμα σε μεταγενέστερα στάδια, εάν χρειάζεται. **(Άρθρο 4 παρ. 2)**
- Εάν το θύμα δεν κατανοεί τη γλώσσα της αρμόδιας αρχής, πρέπει να του παρέχονται **δωρεάν υπηρεσίες διερμηνείας** κατά την ποινική διαδικασία, κατόπιν αιτήματός του. Η ενέργεια αυτή πρέπει να ζητηθεί και να είναι **δωρεάν**. Αυτό ισχύει, τουλάχιστον, κατά τη διάρκεια κάθε εξέτασης ή κατάθεσης ενώπιον των ανακριτικών ή δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, καθώς και για τη συμμετοχή τους στην ακροαματική διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και σε τυχόν διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων. (Άρθρο 7 παρ. 1)

- Επιπλέον, τα θύματα δικαιούνται να λαμβάνουν, κατόπιν αιτήματός τους, **μεταφράσεις ουσιωδών πληροφοριών για την άσκηση των δικαιωμάτων τους** στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, σε γλώσσα που κατανοούν, επίσης δωρεάν. Αυτό περιλαμβάνει, τουλάχιστον, **κάθε απόφαση για την περάτωση της ποινικής διαδικασίας και μια σύντομη περίληψη των λόγων της εν λόγω απόφασης**, εκτός εάν πρόκειται για απόφαση ενόρκων ή απόφαση στην οποία οι λόγοι είναι εμπιστευτικοί βάσει του εθνικού δικαίου (Άρθρο 7 παρ. 3).

Συμμετοχή στην ποινική διαδικασία

Δικαίωμα ακρόασης και προσκόμισης αποδεικτικών στοιχείων

Τα θύματα πρέπει να **έχουν τη δυνατότητα ακρόασης και προσκόμισης αποδεικτικών στοιχείων** κατά την ποινική διαδικασία. Όσον αφορά τα παιδιά θύματα, **πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ηλικία και ο βαθμός ωριμότητάς τους**, γεγονός που διασφαλίζει το δικαίωμά τους στην ενημέρωση και την εξελισσόμενη ικανότητα συμμετοχής τους (άρθρο 10 παρ. 1).

Διασφαλίσεις στις υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν την ύπαρξη εγγυήσεων για την προστασία των θυμάτων, ιδίως των παιδιών, από δευτερογενή θυματοποίηση και εκφοβισμό κατά τη συμμετοχή σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης (άρθρο 12 παρ. 1).

Οι αποκαταστατικές υπηρεσίες πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο εάν είναι προς το **βέλτιστο συμφέρον του θύματος, με τις ακόλουθες εγγυήσεις:**

- **Εκούσια συμμετοχή:** Τα θύματα πρέπει να συναινούν ελεύθερα και εκουσίως στη συμμετοχή τους, με τη δυνατότητα να **ανακαλέσουν τη συναίνεσή τους** ανά πάσα στιγμή.
- **Πλήρης και αντικειμενική ενημέρωση:** Τα θύματα πρέπει να λαμβάνουν **πλήρεις και αντικειμενικές πληροφορίες** σχετικά με τη διαδικασία και την πιθανή έκβασή της.
- **Αναγνώριση από τον δράστη:** **Ο δράστης πρέπει να αναγνωρίσει τα βασικά περιστατικά** της υπόθεσης.

Δικαίωμα νομικής συνδρομής

Τα θύματα που εμπλέκονται σε ποινική διαδικασία ως διάδικοι δικαιούνται **νομική συνδρομή/ εκπροσώπηση** (άρθρο 13).

Προστασία από δευτερογενή θυματοποίηση

Χωρίς να ευνοείται η υπεράσπιση, τα θύματα και τα μέλη των οικογενειών τους **θα πρέπει να προστατεύονται από δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση και εκφοβισμό**, καθώς και από τους κινδύνους συναισθηματικής και ψυχολογικής βλάβης. Η αξιοπρέπειά τους πρέπει να προστατεύεται κατά τη διάρκεια της εξέτασης ή της κατάθεσής τους (άρθρο 18).

Προστασία της ιδιωτικής ζωής

Πρέπει να λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα για την προστασία της **ιδιωτικής ζωής του θύματος** και της οικογένειάς του. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στα παιδιά, και τα κράτη μπορούν να λαμβάνουν κάθε νόμιμο μέτρο για την **αποφυγή της διάδοσης οποιασδήποτε πληροφορίας** που θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναγνώριση παιδιού θύματος (άρθρο 21 παρ. 1).

Ατομική αξιολόγηση των θυμάτων για τον προσδιορισμό ειδικών αναγκών προστασίας

- Για να διασφαλιστούν η προστασία του θύματος και ένα ασφαλές περιβάλλον κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, το θύμα πρέπει να υποβληθεί σε ατομική αξιολόγηση για τον προσδιορισμό τυχόν **ειδικών αναγκών προστασίας**. Βάσει αυτής της αξιολόγησης, στα θύματα **μπορεί να ληφθούν ειδικά μέτρα λόγω ιδιαίτερου κινδύνου να υποστούν δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση και αντεκδίκηση** (άρθρο 22 παρ. 1).
 - ο Κατά την αξιολόγηση λαμβάνονται ιδίως υπόψη: (i) τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, (ii) το είδος ή η φύση του εγκλήματος και (iii) οι περιστάσεις του εγκλήματος (**άρθρο 22 παρ. 2**).
- Όλα τα παιδιά **θύματα θεωρείται ότι έχουν ειδικές ανάγκες προστασίας** λόγω της αυξημένης ευάλωτότητάς τους. Για να προσδιοριστεί η έκταση των αναγκών αυτών και τα ειδικά μέτρα που απαιτούνται για την προστασία τους, τα παιδιά θύματα πρέπει να υποβάλλονται στην προαναφερθείσα ατομική αξιολόγηση (άρθρο 22 παρ. 4).

Ειδικά μέτρα για τα παιδιά θύματα¹²

Όταν ένα παιδί είναι θύμα ποινικού αδικήματος, θα πρέπει να εξασφαλίζονται τα ακόλουθα μέτρα για την παροχή κατάλληλης φροντίδας και υποστήριξης:

- Κατά τη διάρκεια της **ποινικής έρευνας**, τα παιδιά θύματα πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους τα ακόλουθα μέτρα (άρθρα 23 παρ. 2 και 24):
 - ο Ένα περιβάλλον φιλικό προς τα παιδιά: Η εξέταση θα πρέπει να διεξάγεται σε **χώρους σχεδιασμένους ή προσαρμοσμένους** για τον σκοπό αυτό.
 - ο Εξειδικευμένους επαγγελματίες: Η εξέταση πρέπει να **διεξάγεται από επαγγελματίες εκπαιδευμένους** να εργάζονται με παιδιά θύματα.
 - ο Συνέπεια των προσώπων που εξετάζουν: Εάν είναι δυνατόν, τα **ίδια άτομα** θα πρέπει να διεξάγουν την εξέταση.
 - ο Μια προσέγγιση με γνώμονα το φύλο: Σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας, βίας λόγω φύλου ή ενδοοικογενειακής βίας, η εξέταση διεξάγεται από άτομο του ίδιου φύλου με το παιδί, εφόσον το ζητήσει το παιδί και εφόσον δεν θίγεται η πορεία της ποινικής διαδικασίας.
 - ο Οπτικοακουστική καταγραφή της εξέτασης: Κάθε εξέταση μπορεί να **καταγραφεί** οπτικοακουστικά, και οι καταγραφές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία στο δικαστήριο.
- Κατά τη διάρκεια της **ποινικής διαδικασίας**, στα παιδιά θύματα πρέπει να παρέχονται τα ακόλουθα μέτρα (άρθρο 23 παρ. 1):
 - ο Αποφυγή επαφής με τους/ τις δράστες: μέτρα για την **αποφυγή οπτικής επαφής μεταξύ του θύματος και του δράστη**,
 - ο Εξ αποστάσεως μαρτυρία: μέτρα που εξασφαλίζουν ότι τα θύματα μπορούν να καταθέσουν **χωρίς να είναι παρόντα** στο δικαστήριο, ιδίως με τη χρήση κατάλληλης τεχνολογίας επικοινωνιών,
 - ο Περιορισμός των άσκοπων ερωτήσεων: Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την αποφυγή άσκοπων ερωτήσεων σχετικά με την **ιδιωτική ζωή του θύματος** που δεν σχετίζονται με την αξιόποινη πράξη και
 - ο Αποκλεισμός του κοινού: μέτρα που επιτρέπουν τη διεξαγωγή της ακροαματικής διαδικασίας **κεκλεισμένων των θυρών** για την προστασία της ιδιωτικής ζωής του παιδιού.

¹² Το κεφάλαιο αυτό της Οδηγίας αφορά μέτρα για την προστασία όλων των θυμάτων με ειδικές ανάγκες προστασίας. Σε αυτόν το πρόγραμμα, εστιάζουμε ειδικά στα παιδιά.

- Επιπλέον, τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν τα ακόλουθα για τα παιδιά θύματα (άρθρο 24):
 - ο **Διορισμός εκπροσώπου**: Οι αρμόδιες αρχές διορίζουν **εκπρόσωπο του παιδιού** κατά τη διάρκεια της ποινικής έρευνας και διαδικασίας, εφόσον:
 - Οι δικαιούχοι της γονικής μέριμνας δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν το παιδί θύμα λόγω **σύγκρουσης συμφερόντων με το παιδί** ή
 - Το παιδί θύμα είναι ασυνόδευτο ή ζει χωριστά από την οικογένειά του.
 - ο Δικαίωμα νομικής εκπροσώπησης: Εάν ένα παιδί έχει δικαιούται να έχει συνήγορο, δικαιούται επίσης **νομικές συμβουλές και νομικό εκπρόσωπο ο/η οποίος/α ενεργεί εξ ονόματός του** σε διαδικασίες όπου υπάρχει ή θα μπορούσε να υπάρξει σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ του παιδιού θύματος και των δικαιούχων της γονικής μέριμνας (**άρθρο 24 παρ. 1γ**).

7. Προστασία των προσωπικών δεδομένων των παιδιών και δεοντολογικές υποχρεώσεις των δικηγόρων

Συγγραφέας:

Δρ. Κωνσταντίνος Πανάγος, Επίκουρος Καθηγητής Εγκληματολογίας- Σωφρονιστικής στην Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για λογαριασμό του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου στην Ελλάδα

7.1 Η αλληλεπίδραση μεταξύ νομικού πλαισίου και δεοντολογίας

Τα προσωπικά δεδομένα των παιδιών θεωρούνται ευαίσθητα λόγω της ευαλωτότητάς τους και της περιορισμένης ικανότητάς τους να κατανοούν τις επιπτώσεις της επεξεργασίας των προσωπικών τους δεδομένων. Τα δεδομένα που αφορούν παιδιά που εμπλέκονται σε νομικές διαδικασίες (είτε ως θύματα, μάρτυρες, δράστες ή διάδικοι) πρέπει να προστατεύονται με ιδιαίτερη μέριμνα. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων των παιδιών και οι δεοντολογικές ευθύνες των δικηγόρων διασταυρώνονται με κρίσιμο τρόπο, ιδίως σε έναν ολόένα και πιο

ψηφιακό κόσμο. Οι δικηγόροι διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη διασφάλιση της προστασίας των δεδομένων των παιδιών τόσο μέσω της άμεσης νομικής εκπροσώπησης όσο και μέσω ευρύτερων συμβουλευτικών ρόλων.

Πολλές δικαιοδοσίες προβλέπουν δικαστικές διαδικασίες κλεισμένων των θυρών (ακροαματικές διαδικασίες) σε υποθέσεις που αφορούν παιδιά για την προστασία της ιδιωτικής τους ζωής. Η εμπιστευτικότητα και η προστασία των προσωπικών δεδομένων στις δικαστικές διαδικασίες —ιδιαίτερα σε εκείνες που αφορούν παιδιά— αποτελούν κρίσιμα ζητήματα σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ) και της οδηγίας (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Οι δικηγόροι πρέπει να συνδυάζουν τη συμμόρφωση με τους ισχύοντες κανονισμούς με μια παιδοκεντρική προσέγγιση στην πρακτική τους, δίνοντας πάντα προτεραιότητα στην ευημερία και την αξιοπρέπεια των παιδιών που εκπροσωπούν.

Ωστόσο, η προστασία των προσωπικών δεδομένων των παιδιών δεν αποτελεί απλώς νομική υποχρέωση, αλλά και ζήτημα δεοντολογίας. Οι δικηγόροι πρέπει πάντα να ενεργούν με ακεραιότητα, ανεξαρτησία και σεβασμό στο κράτος δικαίου. Κατά την εκπροσώπηση παιδιών ή την αλληλεπίδραση μαζί τους, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και δεοντολογική αυστηρότητα. Η παραβίαση των δικαιωμάτων προστασίας των δεδομένων των παιδιών ή των δεοντολογικών ορίων βλάπτει την εμπιστοσύνη του κοινού στους νομικούς θεσμούς. Οι δικηγόροι διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών. Η τήρηση των δεοντολογικών καθηκόντων διασφαλίζει ότι τα παιδιά αντιμετωπίζονται με τον σεβασμό, την αξιοπρέπεια και τη φροντίδα που τους οφείλει το σύστημα δικαίου. Η ορθή πρακτική δεν έχει να κάνει μόνο με τη νομική συμμόρφωση — έχει να κάνει με το τι είναι σωστό για τους/τις πιο ευάλωτους/ τες πελάτες.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, *«Κανένα παιδί δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών κατά της τιμής και της υπόληψής του. Το παιδί έχει δικαίωμα να προστατεύεται από τον νόμο έναντι τέτοιων επεμβάσεων ή προσβολών».*

7.2 Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων

Ο κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ, του λεγόμενου **«Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων» (ΓΚΠΔ)**, εφαρμόζεται σε κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων στο πλαίσιο δικαστικών διαδικασιών.

Τα δεδομένα των παιδιών τυγχάνουν αυξημένης προστασίας λόγω της ευαλωτότητάς τους (αιτιολογική σκέψη 38):

«Τα παιδιά απαιτούν ειδική προστασία όσον αφορά τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τους, καθώς τα παιδιά μπορεί να έχουν μικρότερη επίγνωση των κινδύνων, συνεπειών και εγγυήσεων και των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Αυτή η ειδική προστασία θα πρέπει να ισχύει ιδίως στη χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με σκοπό την εμπορία ή τη δημιουργία προφίλ προσωπικότητας ή προφίλ χρήστη και τη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όσον αφορά τα παιδιά κατά τη χρήση υπηρεσιών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί. Η συγκατάθεση του γονέα ή κηδεμόνα δεν θα πρέπει να είναι απαραίτητη σε συνάρτηση με υπηρεσίες πρόληψης ή παροχής συμβουλών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί».

Το άρθρο 8 του ΓΚΠΔ θέτει ειδικούς κανόνες για την επεξεργασία των δεδομένων των παιδιών, απαιτώντας σε πολλές περιπτώσεις τη συγκατάθεση των γονέων και δίνοντας έμφαση στη σαφή, κατάλληλη για την ηλικία επικοινωνία σχετικά με τη χρήση των δεδομένων.

7.3 Εμπιστευτικότητα και απόρρητο

Σε γενικές γραμμές, το απόρρητο του πελάτη αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της νομικής δεοντολογίας¹³. Όταν έχουν να κάνουν με παιδιά, οι δικηγόροι πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί/ες στη διαφύλαξη των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ιδίως σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου και δικαιοσύνης ανηλίκων. Αυτή η βασική δεοντολογική υποχρέωση ισχύει τόσο κατά τη διάρκεια της εκπροσώπησης όσο και μετά την εκπροσώπηση και επεκτείνεται σε όλες τις επικοινωνίες, τα έγγραφα και τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.

Οι δικηγόροι διασφαλίζουν ότι το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού έχει πρωταρχική σημασία σε όλες τις ενέργειες και αποφάσεις που αφορούν παιδιά, σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Οι δικηγόροι πρέπει να αξιολογούν τον τρόπο με τον οποίο οι νομικές διαδικασίες επηρεάζουν την ευημερία του παιδιού και πρέπει να υπερασπίζονται αποτελέσματα που εξυπηρετούν τη μακροπρόθεσμη ευημερία, ανάπτυξη και ασφάλεια του παιδιού. Για παράδειγμα, **θα πρέπει πάντα να υποστηρίζουν ακροαματικές διαδικασίες κλεισμένων των θυρών, όταν αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της ταυτότητας του παιδιού.** Θα πρέπει επίσης να διασφαλίζουν ότι τα τρίτα μέρη (πραγματογνώμονες, διερμηνείς κ.λπ.) κατανοούν και τηρούν τους κανόνες εμπιστευτικότητας. Όταν εμπλέκονται πολλά μέρη (π.χ. γονέας και παιδί), οι δικηγόροι πρέπει να διασφαλίζουν ότι **δεν διακυβεύονται τα έννομα συμφέροντα του παιδιού.**

¹³Βλέπετε Πρότυπο κώδικα δεοντολογίας για τους Ευρωπαίους δικηγόρους 2021, Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης - Η φωνή των Ευρωπαίων δικηγόρων, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.ccbe.eu/fileadmin/specialty_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf.

Οι δικηγόροι πρέπει να **κρατούν αυστηρά απόρρητες όλες τις πληροφορίες σχετικά με το παιδί ή την υπόθεση**. Οι δικηγόροι θα πρέπει επίσης να συλλέγουν μόνο ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο και να **χρησιμοποιούν τα δεδομένα των παιδιών μόνο για συγκεκριμένους νόμιμους σκοπούς**. Θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα που απαιτούνται για την προστασία των δεδομένων. Ειδικότερα, με βάση το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο:

- Συλλέγουν μόνο ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο.
- Χρησιμοποιούν δεδομένα μόνο για συγκεκριμένους νόμιμους σκοπούς.
- Περιορίζουν την πρόσβαση στα δεδομένα σε όσους εμπλέκονται άμεσα στην υπόθεση.
- Αποθηκεύουν τα αρχεία των υποθέσεων με ασφάλεια· χρησιμοποιούν κρυπτογράφηση και περιορισμένη πρόσβαση.
- Δεν διατηρούν προσωπικά δεδομένα για περισσότερο χρόνο από όσο είναι απαραίτητο.
- Αποφεύγουν να συζητούν λεπτομέρειες της υπόθεσης που μπορούν να αναγνωριστούν σε δημόσια πλαίσια.
- Ενημερώνουν τα παιδιά και τους κηδεμόνες για τον τρόπο χρήσης των δεδομένων τους.
- Ανωνυμοποιούν τα στοιχεία ταυτοποίησης όταν κοινοποιούν νομικά έγγραφα ή προηγούμενα.

Οι δικηγόροι πρέπει να **απέχουν από οποιαδήποτε εμπλοκή στα μέσα ενημέρωσης ή δημοσιότητα που εκθέτει την ταυτότητα ή την υπόθεση ενός παιδιού**. Πρέπει επίσης να αποθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης από τη δημοσιοποίηση στοιχείων της ταυτότητας του παιδιού. **Οποιοσδήποτε δημόσιος σχολιασμός πρέπει να θέτει ως προτεραιότητα την ιδιωτική ζωή και την αξιοπρέπεια του παιδιού¹⁴**.

Συγκατάθεση και επικοινωνία μετά από ενημέρωση

Όταν αλληλεπιδρούν απευθείας με τα παιδιά, οι δικηγόροι πρέπει να εξηγούν τις νομικές διαδικασίες με τρόπο κατάλληλο για την ηλικία και το επίπεδο κατανόησης του παιδιού. Επιπλέον, οι δικηγόροι πρέπει να εξασφαλίζουν τη συγκατάθεση μετά από ενημέρωση (ή τη συγκατάθεση των γονέων, ανάλογα με την ηλικία και το νομικό καθεστώς του παιδιού) για την κοινοποίηση ή τη χρήση οποιωνδήποτε δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Οι δικηγόροι πρέπει να αξιολογούν κατά πόσον ένα παιδί έχει την ικανότητα να συναινέσει στην κοινοποίηση δεδομένων ή να κατανοήσει τα δικαιώματά του. Σε αντίθετη περίπτωση, η συγκατάθεση πρέπει

¹⁴ Βλέπετε επίσης <https://www.lawsociety.org.uk/topics/gdpr/gdpr-for-solicitors>
<https://www.lawsociety.ie/news/news/Stories/gdpr-and-childrens-data-what-lawyers-need-to-know/>.

να ληφθεί από νόμιμο κηδεμόνα ή εκπρόσωπο, με τρόπο που διασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

8. Παιδοψυχολογία και φιλική προς τα παιδιά επικοινωνία

Συγγραφείς:

- **Αργυρώ Καλτσά**, παιδοψυχίατρος MD, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος στην Ελλάδα
- **Christine Maerkl**, Κλινική ψυχολόγος (MSc) - Ψυχοθεραπεύτρια, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, Ελλάδα
- **Μιχάλης Παπαντωνόπουλος**, ψυχολόγος, υποψήφιος διδάκτωρ Διαπολιτισμικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, για λογαριασμό της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος στην Ελλάδα

8.1 Κατανόηση της παιδικής ψυχολογίας

Η αναπτυξιακή ψυχολογία αποσκοπεί στην κατανόηση των σωματικών, γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών αλλαγών κατά τη διάρκεια της ζωής. Εξετάζει τις επιδράσεις της κληρονομικότητας και του περιβάλλοντος στη διαδικασία της ανάπτυξης και της συμπεριφοράς του ανθρώπου. Εξετάζει επίσης, την αλληλεπίδραση βιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο η μετάβαση από το ένα στάδιο της ζωής στο άλλο επηρεάζει την πορεία της εξέλιξης.

Στη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη, η κατανόηση της **γνωστικής, συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης** είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών, δηλαδή ότι τα παιδιά τυγχάνουν δίκαιης μεταχείρισης και ότι τα δικαιώματά τους προστατεύονται κατά τη διάρκεια των νομικών διαδικασιών.

8.2 Κατανόηση του τραύματος

Δυσμενείς εμπειρίες της παιδικής ηλικίας

Οι δυσμενείς εμπειρίες της παιδικής ηλικίας είναι διαταραχές στην καλλιέργεια ασφαλών, σταθερών και υποστηρικτικών οικογενειακών σχέσεων και

χαρακτηρίζονται από στρεσογόνα ή τραυματικά γεγονότα που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια των πρώτων 18 ετών της ζωής του ατόμου.¹⁵

Τύποι δυσμενών εμπειριών της παιδικής ηλικίας που οδηγούν σε παιδικό τραύμα (το οποίο βιώνεται προσωπικά ή ως μέλος της οικογένειας ή της κοινότητας):

- Επίθεση (σωματική ή σεξουαλική)
- Κακοποίηση (λεκτική, ψυχολογική, σωματική ή σεξουαλική)
- Ενδοοικογενειακή βία
- Σωματική και συναισθηματική παραμέληση
- Βία στο σχολείο ή στην κοινότητα (εκφοβισμός)
- Σοβαρά ατυχήματα ή απειλητική για τη ζωή ασθένεια
- Αλκοολικός γονέας (γονείς)
- Κατάχρηση ουσιών από τα μέλη του νοικοκυριού
- Ψυχική ασθένεια ή αυτοκτονική συμπεριφορά στο σπίτι
- Ξαφνική ή βίαιη απώλεια αγαπημένου προσώπου διαζύγιο, εγκατάλειψη ή θάνατος
- Φυλάκιση μέλους του νοικοκυριού
- Εφηβική εγκυμοσύνη
- Τοποθέτηση σε ανάδοχες οικογένειες ή ιδρύματα φροντίδας παιδιών
- Εμπειρίες προσφύγων ή πολέμου
- Ακραία φτώχεια / έλλειψη στέγης
- Εθνικές καταστροφές ή τρομοκρατία
- Απώλεια περιουσίας ή εκτόπιση λόγω καταστροφής
- Στρατιωτικό άγχος που σχετίζεται με την οικογένεια (π.χ. αποστολή γονέων)

Όταν εργάζεστε με ένα παιδί θύμα ή μάρτυρα κακοποίησης, να έχετε κατά νου ότι:

- Το παιδί μπορεί να μην είναι σε θέση να ανακαλέσει την τραυματική εμπειρία από την αρχή μέχρι το τέλος.
- Το παιδί θύμα μπορεί να είναι σε θέση να ανακαλέσει ορισμένες λεπτομέρειες με μεγάλη σαφήνεια, ενώ δεν μπορεί να ανακαλέσει εντελώς άλλες λεπτομέρειες.
- Το παιδί μπορεί να χρειαστεί να βασιστεί στην αισθητηριακή μνήμη για να βοηθήσει τη μνήμη του.
- Το παιδί μπορεί να φαίνεται μη συνεργάσιμο ή ότι λέει ψέματα.

¹⁵CD Bethell, A Carle, J Hudziak, et al. Methods to Assess Adverse Childhood Experiences of Children and Families: Toward Approaches to Promote Child Well-being in Policy and Practice. *Acad Pediatr.* 2017;17(7S):S51–S69. doi:10.1016/j.acap.2017.04.161

Τα παιδιά θύματα ή μάρτυρες κακοποίησης είναι συχνά υποχρεωμένα να εμπλακούν σε διαδικασίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης οι οποίες θεωρούνται συγκεχυμένες, εκφοβιστικές και αγχωτικές από τους περισσότερους ενήλικες. Τα παιδιά, από την άλλη πλευρά, διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να υποφέρουν και να επιδεινώσουν το τραύμα τους κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ή της κατάθεσής τους στο δικαστήριο.

8.3 Τα πρέπει και τα μη της φιλικής προς το παιδί επικοινωνίας¹⁶

Τα πρέπει

Δημιουργία σχέσης και εμπιστοσύνης: Παρουσιάστε τον εαυτό σας με σαφήνεια, εξηγήστε τον ρόλο σας, γιατί κάνετε ορισμένες ερωτήσεις, γιατί χρειάζεστε ορισμένες πληροφορίες, και διαβεβαιώστε το παιδί ότι είστε εκεί για να βοηθήσετε. Κάνετε συχνά διαλείμματα και παρέχετε ευκαιρίες χαλάρωσης. Προσφέρετε διαλείμματα και ευκαιρίες στο παιδί για να σηκωθεί και να κινηθεί, προσφέρετε απτά αντικείμενα (νερό, χαρτομάντιλα, μπαλάκι αντιστρές).

Να θυμάστε ότι η συμπεριφορά του παιδιού μπορεί επίσης να επηρεάζεται από την προσδοκία ότι αναπόφευκτα θα το απογοητεύσετε.

Δημιουργία ασφαλούς και άνετου περιβάλλοντος: Συναντηθείτε σε έναν ήσυχο, ιδιωτικό χώρο όπου το παιδί αισθάνεται άνετα. Βεβαιωθείτε ότι υπάρχουν ελάχιστοι περισπασμοί και ότι η συνάντηση πραγματοποιείται εκτός της παρουσίας άλλων ατόμων που μπορεί να κάνουν το παιδί να αισθανθεί απειλή.

¹⁶ American Bar Association, 'Tips for Working with Migrant Children and Trauma-Informed Lawyering' Children's Immigration Law Academy, Houston, Texas, 2023 <https://www.defendyouthrights.org/wp-content/uploads/2023.10.20-FINAL-Trauma-Informed-Lawyering-Tips-Binder.pdf> (accessed 2 May 2025); The Dos and Don'ts of Trauma-Informed Legal Interviewing, [https://emond.ca/Emond-Blog/Emond-Insights/April-2024-\(1\)/The-Dos-and-Don%E2%80%99ts-of-Trauma-Informed-Legal-Interview?srsId=AfmBOorTQFeNDU0chgOWxS7xwldTBE6M4-W-LKhDLwMoAXOK0aOoV5lg](https://emond.ca/Emond-Blog/Emond-Insights/April-2024-(1)/The-Dos-and-Don%E2%80%99ts-of-Trauma-Informed-Legal-Interview?srsId=AfmBOorTQFeNDU0chgOWxS7xwldTBE6M4-W-LKhDLwMoAXOK0aOoV5lg), Emond Publishing Inc. (accessed 27 May 2025); Dart Center for Journalism and Trauma, 'Interviewing Children: Guidelines for Journalists' Columbia University Graduate School of Journalism, New York, 2013, <https://dartcenter.org/content/interviewing-children-guide-for-journalists> (accessed 2 May 2025); Bendo, E. 'Guidelines for trauma informed legal practice for lawyers working with adult survivors of human rights violations', European Human Rights Advocacy Centre, Middlesex University, 2022, <http://ehrac.org.uk/wp-content/uploads/2022/03/Trauma-Informed-Legal-Practice-Toolkit-2022.pdf> (accessed 2 May 2025); Valeria Olmedo, LMSW, Tips for Working with Migrant Children and Trauma Informed Lawyering, Young Center for Immigrant Children's Rights, American Bar Association, 2023, pp. 20-21 https://www.theadvocatesforhumanrights.org/res/2023.02.07_Tips-for-Working-with-Migrant-Children-and-Trauma-Informed-Lawyering%20CILA.pdf (accessed 2 May 2025); National Child Traumatic Stress Network, 'Trauma-Informed Legal Advocacy: A Resource for Juvenile Defense Attorneys', Justice Consortium Attorney Workgroup Subcommittee, 2018, Los Angeles, CA, and Durham, NC: National Center for Child Traumatic Stress, https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources/resource-guide/trauma_informed_legal_advocacy_a_resource_for_juvenile_defense_attorneys.pdf (accessed 2 May 2025).

Χρήση υποστηρικτικών δηλώσεων: Επιβεβαιώστε τη γενναιότητα του παιδιού και τις εμπειρίες του αναγνωρίζοντας τον αντίκτυπο του τραύματος και τις προκλήσεις που μπορεί να αντιμετωπίζει. Διαβεβαιώστε το παιδί ότι δεν φταίει το ίδιο.

Ενεργητική ακρόαση και με ενσυναίσθηση: Δώστε μεγάλη προσοχή στις αντιδράσεις του παιδιού, τόσο τις λεκτικές όσο και τις μη λεκτικές. Δείξτε κατανόηση και αναγνωρίστε τα συναισθήματά τους χρησιμοποιώντας μη επικριτική γλώσσα με ενσυναίσθηση. Επιβεβαιώστε πόσο δύσκολο μπορεί να είναι να μιλήσει για ορισμένα θέματα.

Προσέξτε τη γλώσσα του σώματός σας και τις εκφράσεις του προσώπου σας· κρατήστε διακριτικά οπτική επαφή και προσπαθήστε να διατηρήσετε μια μη επικριτική στάση συνολικά.

Επίδειξη υπομονής: Αφήστε χρόνο στο παιδί να επεξεργαστεί και να μοιραστεί τις σκέψεις και τα συναισθήματά του χωρίς να το πιέσετε.

Να θυμάστε ότι οι επιζώντες τραύματος μπορεί να χρειάζονται επιπλέον χρόνο για να επεξεργαστούν τις ερωτήσεις και να δώσουν απαντήσεις.

Σεβασμός ορίων: Δώστε στο παιδί τη δυνατότητα να διακόψει τη συνέντευξη ανά πάσα στιγμή.

Διατήρηση της ουδετερότητας: Αποφύγετε την έκφραση προσωπικών απόψεων ή κρίσεων σχετικά με την κατάσταση.

Χρήση οπτικών βοηθημάτων: Εάν χρειάζεται, χρησιμοποιήστε σχέδια ή άλλα οπτικά βοηθήματα για να βοηθήσετε το παιδί να γνωστοποιήσει τις εμπειρίες του.

Θετική λήξη συνάντησης: Ευχαριστήστε το παιδί για τη συνεργασία του και προσφέρετε πόρους υποστήριξης.

Τα μη

Καθοδήγηση του παιδιού με ερωτήσεις: Αποφύγετε ερωτήσεις που υποδηλώνουν την απάντηση που αναζητάτε.

Επικριτική στάση: Αποφύγετε να δείχνετε αποδοκιμασία για τις δηλώσεις ή τις πράξεις του παιδιού. Προσέξτε τη γλώσσα του σώματός σας. Αποφύγετε να σταυρώνετε τα χέρια σας ή να τα βάζετε στους γοφούς ή τις τσέπες σας.

Διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με το τραύμα πολύ νωρίς: Αντ' αυτού, ξεκινήστε με ουδέτερα θέματα και χτίστε τη μεταξύ σας σχέση πριν ασχοληθείτε με ευαίσθητα θέματα.

Διατύπωση πολλών ερωτήσεων για λεπτομέρειες: Αποφύγετε να ρωτήσετε αν δεν τις χρειάζεστε ή αν πιστεύετε ότι είναι καλύτερο να επανέλθετε στις λεπτομέρειες κάποια άλλη στιγμή.

Υποσχέσεις που δεν μπορούν να τηρηθούν: Αποφύγετε να δίνετε υποσχέσεις σχετικά με την έκβαση της έρευνας ή της δίκης. Μη λέτε στο παιδί «Όλα θα πάνε καλά» ή ότι θα είστε πάντα δίπλα του/της. Ορισμένες νομικές υποθέσεις διαρκούν χρόνια και οι δικηγόροι συχνά αλλάζουν. Αντίθετα, να είστε ξεκάθαροι, ευθύς και ειλικρινείς σε όλες τις επικοινωνίες· τα παιδιά μπορεί να ενοχληθούν από το αίσθημα ότι απογοητεύτηκαν ή παραπλανήθηκαν από τον δικηγόρο τους.

Άσκηση πίεσης στο παιδί: Οι επιζώντες τραύματος μπορεί να χρειαστούν επιπλέον χρόνο για να επεξεργαστούν τις ερωτήσεις και να δώσουν απαντήσεις. Θα πρέπει να αποφεύγετε να πιέζετε το παιδί να απαντήσει γρήγορα ή να δώσει λεπτομέρειες που δεν αισθάνεται άνετα να μοιραστεί. Αντίθετα, θα πρέπει να αφήνετε το παιδί να ολοκληρώσει τις σκέψεις του πριν κάνετε άλλη ερώτηση.

Κλειστή ερώτηση (ναι/όχι) για το αν καταλαβαίνουν: Τα παιδιά και οι έφηβοι συχνά απλώς συμφωνούν είτε καταλαβαίνουν είτε όχι. Αντ' αυτού, ζητήστε τους να εξηγήσουν τι καταλαβαίνουν. Φροντίστε να ρωτήσετε τι ερωτήσεις έχει το παιδί.

Άγγιγμα του παιδιού ή εφήβου: Μπορεί να σκοπεύετε να είστε υποστηρικτικοί όταν αγκαλιάζετε έναν νέο, αλλά αυτό μπορεί να προκαλέσει αντίδραση σε άτομα που έχουν υποστεί σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση. Ο σεβασμός του προσωπικού τους χώρου συμβάλλει στη δημιουργία αισθήματος ελέγχου και ασφάλειας.

Χρήση του όρου «θύμα»: Αντ' αυτού χρησιμοποιήστε τον όρο «παιδί που έχει βιώσει / βιώνει κακοποίηση».

Να θυμάστε ότι η γλώσσα που χρησιμοποιούμε πρέπει να ενισχύει το γεγονός ότι η κακοποίηση είναι κάτι που τα παιδιά έχουν βιώσει, και όχι ποιοι είναι.

8.4 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά που έχουν θυματοποιηθεί πολλαπλά

1. Αναγνωρίστε ότι μπορεί να εμφανίζουν σύνθετα συμπτώματα τραύματος. Η αλληλεπίδραση με παιδιά που έχουν βιώσει βία, ιδίως όταν έχουν θυματοποιηθεί πολλαπλά, απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία.
2. Αναγνωρίστε ότι η οικοδόμηση εμπιστοσύνης είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Τα παιδιά που έχουν υποστεί πολλαπλή θυματοποίηση (συχνά από τα ίδια τα ιδρύματα) δυσκολεύονται να οικοδομήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης, ιδίως με τους επαγγελματίες.
3. Να είστε προετοιμασμένοι για απροσδόκητες συναισθηματικές αντιδράσεις. Τα παιδιά που έχουν θυματοποιηθεί πολλαπλά μπορεί συχνά να εμφανίζουν

μηχανισμούς άμυνας (όπως αποφυγή) ή ακόμη και βία, αντιδραστική συμπεριφορά και επιθετικότητα.

Είναι πολύ σημαντικό:

- Να μην εκφράζετε δυσπιστία ή έκπληξη για όσα λέει το παιδί.
- Να αποφεύγετε να ζητάτε επανειλημμένα από το παιδί να αφηγείται τραυματικές εμπειρίες.
- Να μην υπόσχεστε πράγματα που δεν μπορείτε να εγγυηθείτε.
- Να εξηγείτε με απλά λόγια ποιοι είστε και ποιος είναι ο ρόλος σας.
- Ενημέρωση του παιδιού για το τι θα συμβεί στη συνέχεια.

8.5 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά προσφύγων ή μεταναστών

1. Ενημερωθείτε για τον πολιτισμό, τις αξίες και τους κώδικες της χώρας προέλευσης. Να σέβεστε τα προσωπικά όρια που μπορεί να διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Συχνά είναι σημαντικό να παρέχεται η δυνατότητα επιλογής του φύλου του επαγγελματία που εργάζεται με το παιδί.
2. Να αναγνωρίζετε τις διαφορετικές αντιλήψεις για την παιδική ηλικία και την οικογένεια.
3. Να αποφεύγετε τα στερεότυπα και τις γενικεύσεις για συγκεκριμένες πολιτισμικές ομάδες.
4. Να σέβεστε τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές που μπορεί να επηρεάζουν την επικοινωνία.
5. Να εξασφαλίζετε έναν επαγγελματία διερμηνέα όταν είναι απαραίτητο, ιδανικά με κατάρτιση σε θέματα παιδικής προστασίας. Να αποφεύγετε τη χρήση συγγενών ή άλλων παιδιών ως διερμηνέων.
6. Μιλήστε απλά, αργά και καθαρά, αποφεύγοντας την επαγγελματική ορολογία. Επιβεβαιώνετε συχνά την κατανόηση και διευκρινίζετε όταν χρειάζεται.
7. Να αναγνωρίζετε τα πολλαπλά τραύματα που μπορεί να έχει βιώσει το παιδί (στη χώρα καταγωγής, κατά τη διέλευση, στη χώρα υποδοχής). Κατανοήστε ότι το τραύμα της προσφυγικής εμπειρίας μπορεί να επιδεινώσει τις συνέπειες της βίας και λάβετε υπόψη το άγχος της αβεβαιότητας σχετικά με το μεταναστευτικό καθεστώς. Μπορεί να υπάρχει φόβος απέναντι στις αρχές ή τους επαγγελματίες λόγω του καθεστώτος διαμονής.
8. Αξιολογήστε τους κινδύνους που σχετίζονται με τα πολιτιστικά έθιμα (π.χ. θέματα τιμής).

Συγκεκριμένα:

- Για τα ασυνόδευτα παιδιά: Διασφαλίστε τον άμεσο διορισμό επιτρόπου.
- Για παιδιά θύματα εμπορίας: Αναζητήστε εξειδικευμένη υποστήριξη.
- Για τα παιδιά στρατιώτες: Κατανοήστε τη σύνθετη διπλή ταυτότητα θύματος-θύτη.
- Για κορίτσια που έχουν βιώσει βία λόγω φύλου: Αναζητήστε εξειδικευμένη υποστήριξη.

8.6 Σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για την επικοινωνία με παιδιά με αναπηρία

1. Καθορίστε την καταλληλότερη μέθοδο επικοινωνίας με βάση την αναπηρία (νοηματική γλώσσα, συστήματα εναλλακτικής επικοινωνίας, οπτικά βοηθήματα).
 - Χρησιμοποιήστε απτικά βοηθήματα ή περιγραφές για παιδιά με προβλήματα όρασης.
 - Βεβαιωθείτε ότι μπορούν να δουν το πρόσωπό σας αν διαβάζουν τα χείλη.
 - Αποφύγετε ξαφνικές κινήσεις ή αγγίγματα χωρίς προειδοποίηση.
2. Προσαρμόστε τον ρυθμό και την πολυπλοκότητα της συζήτησης στις ικανότητες του παιδιού. Επιβεβαιώνετε συχνά ότι το παιδί κατανοεί τις ερωτήσεις και τις πληροφορίες και αισθάνεται άνετα.
3. Εξασφαλίστε τη φυσική προσβασιμότητα του χώρου (ράμπες, ανελκυστήρες, προσβάσιμες τουαλέτες).
4. Προσαρμόστε το περιβάλλον (φωτισμός, θόρυβος) για παιδιά με αισθητηριακές ευαισθησίες.
5. Σεβαστείτε το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει στις αποφάσεις που το αφορούν. Ενισχύστε την αίσθηση ελέγχου που μπορεί να έχει διαταραχθεί και αναγνωρίστε και αξιοποιήστε τις ικανότητες του παιδιού.

Είναι σημαντικό να καταλάβετε ότι:

- Τα παιδιά με αναπηρία διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κακοποίησης.
- Τα παιδιά με αναπηρία μπορεί να δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν ή να καταγγείλουν την κακοποίηση.
- Τα σημάδια θυματοποίησης μπορεί να εκδηλώνονται με διαφορετικό τρόπο.
- Η αξιοπιστία του παιδιού δεν πρέπει να υποτιμάται λόγω της αναπηρίας του.
- Πρέπει να συνεργάζεστε με ειδικούς στην αναπηρία του παιδιού.

Επιπλέον:

- Συμβουλευτείτε εξειδικευμένους επαγγελματίες για τις καλύτερες προσεγγίσεις.
- Αναζητήστε ειδικά εκπαιδευμένους διερμηνείς όταν απαιτείται.
- Ενημερωθείτε για τις διαθέσιμες υπηρεσίες υποστήριξης για παιδιά με αναπηρία.

9. Ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της προστασίας των παιδιών και της υποστήριξης των θυμάτων

Συγγραφέας:

Δρ Maria Herczog, Εμπειρογνώμονας σε θέματα παιδικής προστασίας, για λογαριασμό του Centre for Social Sciences Institute of Legal Science (CSS), στην Ουγγαρία

9.1 Επαγγελματίες που εμπλέκονται σε μια υπόθεση με ένα παιδί θύμα εγκλήματος

1. Δικηγόροι, Δικαστές και Εισαγγελείς

Οι Δικαστές και οι Εισαγγελείς διασφαλίζουν ότι τα δικαιώματα των παιδιών θυμάτων τηρούνται καθ' όλη τη διάρκεια των δικαστικών διαδικασιών. Οι Δικαστές διασφαλίζουν ότι η κατάθεση του παιδιού ακούγεται με το ελάχιστο άγχος (για παράδειγμα, με την αποδοχή μαγνητοσκοπημένων δικανικών συνεντεύξεων ως αποδεικτικών στοιχείων αντί για ζωντανή κατάθεση). Διασφαλίζουν διαδικαστικές εγγυήσεις, συντονίζονται με τους/ τις αστυνομικούς ερευνητές και προωθούν τη συμμετοχή των παιδιών και την πρακτική που λαμβάνει υπόψη το τραύμα. Οι δικηγόροι διασφαλίζουν ότι τα παιδιά μπορούν να συμμετέχουν κατάλληλα.

2. Αστυνομία

Οι αστυνομικοί ερευνητές είναι συχνά οι πρώτοι/ες που ανταποκρίνονται σε μια υποψία εγκλήματος κατά παιδιού. Διεξάγουν την **προκαταρκτική έρευνα** και τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων λαμβάνοντας υπόψη «το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού». Στην πράξη, η αστυνομία συνεργάζεται στενά με άλλους φορείς: πληροφορίες από παραπομπές, εκθέσεις από συνεντεύξεις που διεξάγουν ψυχολόγοι ή κοινωνικοί λειτουργοί. Η αστυνομία χρησιμοποιεί το υλικό από τις φιλικές προς το παιδί συνεντεύξεις και τις ιατροδικαστικές εκθέσεις για τεκμηρίωση της υπόθεσης. Διασφαλίζει επίσης οποιαδήποτε άμεση προστασία

(π.χ. σύλληψη ενός/μιας υπόπτου/ης ή τοποθέτηση του παιδιού σε ασφαλές περιβάλλον) και συντονίζεται με τους/ τις Εισαγγελείς για την έκδοση ενταλμάτων ή την απαγγελία κατηγοριών. Οι αστυνομικοί θα πρέπει να εκπαιδεύονται σε θέματα παιδικής κακοποίησης, ενδοοικογενειακής βίας, προσέγγισης με βάση το τραύμα, εποπτείας και προγραμμάτων ανακούφισης από το άγχος, ώστε να είναι καλά προετοιμασμένοι/ες για τη διεξαγωγή ερευνών φιλικών προς τα παιδιά και ερευνών ευαίσθητου χαρακτήρα, αποφεύγοντας παράλληλα την υπερβολική επιβάρυνση και την επαγγελματική εξουθένωση.

- **Ηγούνται της έρευνας:** Η αστυνομία συλλέγει αποδεικτικά στοιχεία (καταθέσεις μαρτύρων, ψηφιακά στοιχεία κ.λπ.) παράλληλα με τη συνέντευξη του παιδιού. Καθορίζουν τα κατάλληλα βήματα —όπως συνεντεύξεις, έρευνες και ανακρίσεις κατηγορουμένων— έχοντας ως κεντρική προτεραιότητα την ευημερία του παιδιού.
- **Συνεργάζεται με άλλες υπηρεσίες, φορείς:** Αναζήτηση όλων των σχετικών πληροφοριών και εγγράφων από άλλους φορείς και εξασφάλιση της παρουσίας του δικηγόρου που εκπροσωπεί τα μέρη.
- **Εφαρμόζουν πρακτικές με βάση το τραύμα:** Σε ορισμένες χώρες, οι αστυνομικοί λαμβάνουν εξειδικευμένη εκπαίδευση στην παιδική ψυχολογία και τη διεξαγωγή συνεντεύξεων. Η συνεργατική, φιλική προς το παιδί προσέγγιση συμβάλλει στη διατήρηση των αποδεικτικών στοιχείων, ενώ παράλληλα προστατεύει το παιδί από περαιτέρω τραύμα, διασφαλίζοντας την ευημερία του στο μέτρο του δυνατού.

3. Επαγγελματίες υγείας (ιατροί και ψυχολόγοι)

Οι επαγγελματίες υγείας παρέχουν ιατροδικαστικές εκτιμήσεις και παρακολούθηση της φροντίδας του παιδιού. Ιδανικά, εκπαιδευμένοι ιατροδικαστές (συχνά παιδίατροι ή άλλοι ειδικά εκπαιδευμένοι γιατροί) διεξάγουν μια φιλική προς το παιδί σωματική εξέταση για να καταγράψουν τους τραυματισμούς, να συλλέξουν τυχόν βιολογικά στοιχεία και να διασφαλίσουν την ικανοποίηση των άμεσων αναγκών υγείας του παιδιού. Οι κλινικοί ψυχολόγοι ή οι παιδοψυχίατροι αναλαμβάνουν μια εγκληματολογική συνέντευξη και διενεργούν αξιολόγηση της ψυχικής υγείας. Αξιολογούν συμπτώματα τραύματος και μπορούν να εκδώσουν ιατρικές ή ψυχολογικές καταθέσεις για χρήση στο δικαστήριο. Θα πρέπει να προσφέρονται θεραπευτικές υπηρεσίες σε όλα τα παιδιά, καθώς και παρέμβαση σε κρίσεις, βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη συμβουλευτική και θεραπεία με βάση το τραύμα στα ίδια και τα μέλη της οικογένειας που δεν είναι δράστες. Το προσωπικό ψυχικής υγείας συμβουλεύει επίσης την ομάδα σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και βοηθά στην προσαρμογή της διαδικασίας στις ανάγκες του παιδιού (π.χ. προγραμματισμός διαλειμμάτων, θεραπεία μέσω της τέχνης / του παιχνιδιού). Σε ανήλικους/ες σε σύγκρουση με τον νόμο θα πρέπει επίσης να παρέχεται η απαραίτητη ιατρική, ψυχολογική υποστήριξη, ή και θεραπεία, εάν χρειάζεται.

- Διενεργούν ιατρικές εξετάσεις: Πραγματοποιούν μια φιλική προς το παιδί ιατρική αξιολόγηση για τον εντοπισμό τραυματισμών και τον αποκλεισμό ιατρικών προβλημάτων. Συλλέγουν εγκληματολογικά στοιχεία (π.χ. συλλογή DNA, φωτογραφική τεκμηρίωση) και συντάσσουν εκθέσεις που χρησιμοποιούνται στην έρευνα και στις δικαστικές διαδικασίες.
- Οι ψυχολόγοι/ ψυχίατροι διεξάγουν ιατροδικαστικές συνεντεύξεις και αξιολογούν την ψυχολογική κατάσταση του παιδιού. Παρέχουν επίσης άμεση υποστήριξη (π.χ. φροντίζουν το παιδί πριν/ μετά τη συνέντευξη) και συνιστούν περαιτέρω θεραπεία. Όλα τα παιδιά θα πρέπει να λαμβάνουν αξιολόγηση ψυχικής υγείας και τεκμηριωμένη θεραπεία τραύματος (παρέμβαση σε κρίσεις, θεραπεία μέσα από το παιχνίδι κ.λπ.).
- Οι εμπειρογνώμονες υγείας συμβάλλουν σε συναντήσεις πολυτομεακών ομάδων (π.χ. εξηγώντας τα ευρήματα της αξιολόγησης) και ενδέχεται να καταθέσουν στο Δικαστήριο σχετικά με την κατάσταση του παιδιού. Εκπαιδεύουν επίσης το υπόλοιπο προσωπικό στη φροντίδα που λαμβάνει υπόψη το τραύμα και μπορούν να συνεχίσουν τη φροντίδα ή να κάνουν παραπομπές για μακροχρόνια υποστήριξη.

4. Κοινωνικές υπηρεσίες (κυρίως κοινωνικοί λειτουργοί)

Οι κοινωνικοί λειτουργοί επικεντρώνονται στην ευημερία, την προστασία και τη φροντίδα του παιδιού. Αξιολογούν την ασφάλεια και τις ανάγκες, τόσο του παιδιού θύματος όσο και των αδελφών ή των μη παραβατικών φροντιστών του. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συμβάλλουν στην αξιολόγηση των αναγκών προστασίας και στη στήριξη της παρακολούθησης του παιδιού θύματος και άλλων μελών της οικογένειας. Πραγματοποιούν ενδελεχή αξιολόγηση (οικογενειακές συνθήκες, παράγοντες κινδύνου) και αναπτύσσουν σχέδιο ασφάλειας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί παραπέμπουν τις οικογένειες σε υπηρεσίες (συμβουλευτική, ανάδοχη φροντίδα ή στέγαση, αν χρειάζεται, οικονομική βοήθεια κ.λπ.) και εξασφαλίζουν την παρακολούθηση μετά την ιατροδικαστική διαδικασία. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συνεργάζονται επίσης με τα σχολεία και τους κοινοτικούς πόρους για την αποκατάσταση της σταθερότητας και παραμένουν παρόντες/ουσες για να παρακολουθούν την ανάκαμψη του παιδιού.

- **Αξιολόγηση και σχεδιασμός προστασίας:** Διεξάγουν ψυχοκοινωνικές συνεντεύξεις και εκτιμήσεις κινδύνου για να αποφασίσουν για άμεσα μέτρα προστασίας. Συνεργάζονται με την αστυνομία για την εφαρμογή αποφάσεων για μέτρων ασφαλείας ή αλλαγής επιμέλειας.
- **Οικογενειακή υποστήριξη και παραπομπές:** Διοργανώνουν συμβουλευτική, προγράμματα υποστήριξης γονέων ή αξιολογήσεις γονέων. Παραπέμπουν το παιδί και την οικογένεια σε σχετικές υπηρεσίες της κοινότητας (π.χ. ομάδες υποστήριξης παιδιών, υπηρεσίες φροντίδας).
- **Διύπηρεσιακή διαχείριση υποθέσεων:** Ηγούνται ή συμμετέχουν σε τακτικές διύπηρεσιακές συναντήσεις, διασφαλίζοντας ότι όλες οι υπηρεσίες

(αστυνομία, επαγγελματίες υγείας και νομικοί επαγγελματίες) ανταλλάσσουν πληροφορίες και συμφωνούν σχετικά με το σχέδιο παρέμβασης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί ενεργούν συχνά ως διαχειριστές υποθέσεων που παρακολουθούν την υπόθεση του παιδιού μέσα από το σύστημα.

- **Συνηγορία και συνέχιση της φροντίδας:** Διασφαλίζουν τα συμφέροντα του παιδιού σε δικαστικές ή διοικητικές διαδικασίες συντάσσοντας εκθέσεις.

5. Εκπαιδευτικό προσωπικό (δάσκαλοι, σχολικοί σύμβουλοι, σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί, σχολικοί νοσηλευτές)

Οι επαγγελματίες σχολικής αγωγής, οι εκπαιδευτικοί και άλλοι επαγγελματίες που εργάζονται σε σχολεία και ιδρύματα αποτελούν κρίσιμους παράγοντες παραπομπής και υποστήριξης, καθώς περνούν σημαντικό χρόνο με τα παιδιά. Συχνά είναι οι πρώτοι/ες που εντοπίζουν προειδοποιητικά σημάδια (όπως ανεξήγητους τραυματισμούς, συναισθηματική απόσυρση ή απότομη ακαδημαϊκή πτώση) και μπορούν να ξεκινήσουν μια παραπομπή στις υπηρεσίες παιδικής προστασίας ή στην αστυνομία.

- **Εντοπισμός και παραπομπή:** Μπορούν να παρατηρήσουν αλλαγές στη συμπεριφορά ή τραυματισμούς και να αναφέρουν τις υποψίες τους αμέσως σύμφωνα με τον νόμο. Μπορούν να ενημερώσουν τους γονείς (εάν θεωρούνται «ασφαλείς») και να ξεκινήσουν την παραπομπή στις υπηρεσίες παιδικής προστασίας σε συνεργασία με το εντεταλμένο προσωπικό προστασίας.
- **Υποστήριξη και στέγαση:** Μόλις ενημερωθούν για τη θυματοποίηση ενός παιδιού, μπορούν να παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη (π.χ. ένα ασφαλές μέρος, να αποτελέσουν έναν/μια συμπονετικό/ή ακροατή/ρια) και να προσαρμόζουν το σχολικό πρόγραμμα (προθεσμίες, φόρτο εργασίας) για τη μείωση του άγχους. Το προσωπικό θα πρέπει να συμμετέχει σε διύπηρεσιακές συναντήσεις, σε συσκέψεις για περιπτώσεις για να μάθει περισσότερα και να μοιραστεί τις εμπειρίες του (εάν είναι ασφαλές).
- **Εναισθητοποίηση και πρόληψη:** Μπορούν να συμμετάσχουν σε εκπαιδεύσεις και να βοηθήσουν στη δημιουργία μιας σχολικής κουλτούρας φιλικής προς τα παιδιά, όπου οι μαθητές γνωρίζουν πώς να ζητούν βοήθεια και ποιο άτομο να εμπιστεύονται. Οι πολιτικές για την προστασία των παιδιών συμβάλλουν στη διασφάλιση ότι οι πληροφορίες είναι διαθέσιμες σε όλους και όλες.

6. Επαγγελματίες που εργάζονται σε περιβάλλοντα φροντίδας (φροντιστές/ριες και βοηθητικό προσωπικό)

Οι επαγγελματίες και το βοηθητικό προσωπικό που εργάζονται σε ιδρύματα διαδραματίζουν ρόλους εξίσου, αν όχι περισσότερο, κρίσιμους από εκείνους του σχολικού προσωπικού. Τα παιδιά που τοποθετούνται σε εξωτερικές δομές φροντίδας συχνά έχουν ιστορικό κακοποίησης και βίας, γεγονός που τα καθιστά πιο ευάλωτα στην εκ νέου θυματοποίηση — τόσο ως θύματα όσο και ως

δυνητικοί/ες δράστες/ριες. Ως εκ τούτου, η συνεχής κατάρτιση και η τακτική εποπτεία των εργαζομένων σε ιδρύματα φροντίδας είναι ουσιαστικής σημασίας για την αποτελεσματική πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες και ιδρύματα.

- **Ανίχνευση και παραπομπή:** Οι επαγγελματίες φροντίδας μπορούν να παρατηρήσουν αλλαγές στη συμπεριφορά ή τραυματισμούς και να αναφέρουν αμέσως τις υποψίες σύμφωνα με τον νόμο. Ενημερώνουν τους γονείς (εάν θεωρούνται «ασφαλείς») και παραπέμπουν στις υπηρεσίες υποστήριξης παιδιών με τη βοήθεια των εποπτών και των κηδεμόνων των παιδιών.
- **Υποστήριξη και στέγαση:** Αφού ενημερωθούν για τη θυματοποίηση ενός παιδιού, μπορούν να παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη (π.χ. έναν ασφαλή χώρο, να αποτελέσουν έναν/μία συμπονετικό/ή ακροατή/ρια) και να βοηθήσουν στη μείωση του άγχους. Οι επόπτες και οι κηδεμόνες μπορούν να χρησιμεύσουν ως ζωτικής σημασίας πηγές υποστήριξης για τα παιδιά που βρίσκονται υπό φροντίδα.
- **Ευαισθητοποίηση και πρόληψη:** Μπορούν να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις κατάρτισης ή ευαισθητοποίησης της κοινότητας. Η εποπτεία συμβάλλει στη δημιουργία μιας φιλικής προς τα παιδιά κουλτούρας, όπου τα παιδιά γνωρίζουν πώς να ζητούν βοήθεια και ποιο άτομο να εμπιστεύονται.

7. ΜΚΟ

Οι μη κυβερνητικοί φορείς διαδραματίζουν συχνά κρίσιμο ρόλο στην αντιμετώπιση των κενών στο σύστημα φροντίδας και στην προάσπιση παιδοκεντρικών πρακτικών.

- **Συνηγορία υπέρ των παιδιών:** Το προσωπικό των ΜΚΟ (π.χ. δικηγόροι, κοινωνικοί λειτουργοί) συνοδεύει το παιδί, εξηγεί τις διαδικασίες με τρόπο φιλικό προς το παιδί και υπερασπίζεται τις ανάγκες του παιδιού στις συνεδριάσεις σχεδιασμού ή στις δικαστικές διαδικασίες.
- **Παροχή υπηρεσιών:** Σε ορισμένες ΜΚΟ λειτουργούν θεραπευτικά προγράμματα, δομές ή υπηρεσίες μετεκπαίδευσης. Μπορούν να προσφέρουν συμβουλευτική για τις οικογένειες ή να βοηθήσουν στην πλοήγηση στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας.
- **Δικτύωση και ευαισθητοποίηση:** Οι ΜΚΟ διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη δημιουργία τοπικών δικτύων προστασίας των παιδιών και συμμετέχουν ενεργά στην υλοποίηση πρωτοβουλιών κατάρτισης και πρόληψης.

Σε περιπτώσεις που αφορούν παιδιά θύματα εγκλήματος, κανένας μεμονωμένος φορέας —είτε πρόκειται για αστυνομικούς, κοινωνικούς λειτουργούς, νομικούς επαγγελματίες είτε για επαγγελματίες υγείας— δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μόνος του τις πολύπλοκες ανάγκες του παιδιού. Οι επαγγελματίες θα πρέπει να ακολουθούν τις αρχές της θεραπείας με βάση το τραύμα, χρησιμοποιώντας φιλική

προς το παιδί επικοινωνία, ελαχιστοποιώντας τις επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις και παρέχοντας ψυχολογική υποστήριξη.¹⁷

9.2 Η σημασία της συνεργασίας μεταξύ των φορέων σε υποθέσεις με θύματα παιδιά

Η αποτελεσματική διϋπηρεσιακή συνεργασία και η σαφής επικοινωνία είναι απαραίτητες για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, τη διασφάλιση της ασφάλειάς του και την υποστήριξη της ανάρρωσής του. Αναλυτικά:

1. Παιδοκεντρική προσέγγιση

- Η συνεργασία συμβάλλει στο να παραμείνει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στο επίκεντρο της λήψης αποφάσεων.
- Βοηθά στην αποφυγή της παροχής αποσπασματικών υπηρεσιών που μπορεί να καταβάλουν ή να τραυματίσουν εκ νέου το παιδί.

2. Πρόληψη κενών και επικαλύψεων

- Όταν οι οργανισμοί εργάζονται μεμονωμένα, μπορεί να χάνονται κρίσιμες πληροφορίες.
- Ο από κοινού σχεδιασμός της ανταπόκρισης και οι συντονισμένες παραπομπές μειώνουν την αλληλοεπικάλυψη υπηρεσιών και τις αντικρουόμενες παρεμβάσεις.

3. Ανταπόκριση που λαμβάνει υπόψη το τραύμα

- Η ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών επιτρέπει στους/ στις επαγγελματίες να κατανοήσουν το ιστορικό του παιδιού, το τραύμα και τα ερεθίσματα που το προκαλούν.
- Η επικοινωνία μεταξύ των φορέων συμβάλλει στην αποφυγή επαναληπτικών συνεντεύξεων και ελαχιστοποιεί την αγωνία του παιδιού.

4. Βελτίωση των αποτελεσμάτων της υπόθεσης

- Οι συντονισμένες προσπάθειες μεταξύ των αρχών επιβολής του νόμου, της παιδικής προστασίας, της υγείας και των νομικών υπηρεσιών εξασφαλίζουν γρήγορες, δίκαιες και τεκμηριωμένες αποφάσεις.

- Η τεκμηριωμένη ποινική δίωξη και η κατάλληλη υποστήριξη ενισχύουν την υπευθυνότητα των δραστών/ριών και τη δικαιοσύνη για τα θύματα.

5. Θεμελίωση εμπιστοσύνης στα παιδιά και τις οικογένειες

- Η συνεπής και συντονισμένη υποστήριξη από όλους τους φορείς συμβάλλει στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης στο σύστημα δικαιοσύνης.
- Οι οικογένειες είναι πιο πιθανό να συμμετάσχουν ενεργά όταν οι υπηρεσίες είναι ευθυγραμμισμένες μεταξύ τους και νιώθουν ότι αποτελούν αντικείμενο σεβασμού.

6. Λογοδοσία μεταξύ επαγγελματιών

- Οι σαφείς ρόλοι, τα πρωτόκολλα και οι διάλυοι επικοινωνίας διασφαλίζουν ότι κάθε επαγγελματίας γνωρίζει τις ευθύνες του.
- Δημιουργεί μια κουλτούρα αμοιβαίας υποστήριξης και κοινής ευθύνης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ενότητα 1

- Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Κατάρτισης, Εγχειρίδιο για τη μεθοδολογία δικαστικής κατάρτισης στην Ευρώπη, 2016, <https://ejtn.eu/wp-content/uploads/2023/10/Handbook-Judicial-training-methodology-in-Europe-2016.pdf>
- Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικής κατάρτισης, Μέθοδοι δικαστικής κατάρτισης: Εγχειρίδιο εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, 2020, <https://portal.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Distance%20learning%20Handbook.pdf>
- Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικής κατάρτισης, Μέθοδοι δικαστικής κατάρτισης: Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των πρακτικών κατάρτισης των δικαστών, 2017, <https://ejtn.eu/wp-content/uploads/2023/10/Handbook-JTM-guidelines-for-evaluation-of-judicial-training-practices-2017.pdf>
- Marco Fabri (ed), Medium- to Long-Term Evaluation of Judicial Training (European Judicial Training Network, 2023, <https://ejtn.eu/wp-content/uploads/2017/10/ejtn-handbook-jtm-guidelines-for-evaluation-of-judicial-training-practices-2023.pdf>
- Ευρωπαϊκή πύλη ηλεκτρονικής δικαιοσύνης, καλές πρακτικές, https://e-justice.europa.eu/topics/trainings-judicial-networks-and-agencies/training-justice-professionals/good-training-practices_en?action=printMS
- Συμβούλιο της Ευρώπης, Δικαιοσύνη φιλική προς τα παιδιά, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

Ενότητα 3

- Emily Buss, 'The role of lawyers in promoting juveniles' competence as defendants' in Thomas Grisso and Robert G. Schwartz (eds), *Youth on Trial* (University of Chicago Press 2000) 243–265.
- Barry Feld and Shannon Schaefer, 'The right to counsel in juvenile court: Law reform to deliver legal services and reduce justice by geography' (2010) 9(2) *Criminology & Public Policy* 327–356.
- Michael Freeman, 'Why it remains important to take children's rights seriously' (2007) 1 *International Journal of Children's Rights* 5–23.
- Natasha Joyce, 'An analysis of the extent of the juvenile offender's right to privacy: Is the child's right to privacy circumvented by public interest?' (2011) 19(2) *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 113–124.
- Ton Liefaard, 'Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system' (2016) 88 *Temple Law Review* 905–927.
- Sonia Livingstone and others, 'Children's Privacy in the Digital Age: US and UK Experiences and Policy Responses' in Dimitri A. Christakis and Lauren Hale (eds), *Handbook of Children and Screens* (Springer 2025) 491–497.

- Dana Ospanova, Sergey Moroz and Aida Niyazova, 'Legal obligations of a lawyer and standards for the protection of minors in juvenile justice' (2024) 7(4) *Social & Legal Studies* 231–239.
- Ivana Radić, 'Importance of the protection of privacy of juvenile suspects or accused persons in criminal proceedings in the context of the EU law' (2020) 4 *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)* 576–597.
- Stephanie Rap, *The Participation of Juvenile Defendants in the Youth Court: A Comparative Study of Juvenile Justice Procedures in Europe* (Pallas Publications 2013).
- Theodore Remley, Robert Byrd and Cynthia Luke, 'Legal and ethical implications for working with minors' in Robert Byrd and Cynthia Luke (eds), *Counseling Children and Adolescents* (Routledge 2020) 69–92

Ενότητα 4

- Ainswort, M. (1969) The Strange Situation: Mary Ainswort https://www.youtube.com/watch?v=QTsewNrHUHU&t=3s&ab_channel=thibs44
- Bronfenbrenner, U. 'Toward an experimental ecology of human development.' *American psychologist*, vol 32, no 7, 1977, 513- 531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Bowlby, J. (1978). 'Attachment theory and its therapeutic implications.' *Adolescent Psychiatry*, Vol. 6, 1978, p. 5–33.
- Φραγκούλη - Σακελλαροπούλου Α., "Κινητή Ψυχιατρική Μονάδα Νομού Φωκίδας: Πρόληψη, έγκαιρη παρέμβαση και περίθαλψη στην κοινότητα", Παπαζήσης, Αθήνα, 2007
- Hershkowitz, O. Lanes, & M. Lamb. 'Exploring the disclosure of child sexual abuse with alleged victims and their parents.' *Child abuse & neglect*. Vol.31. 2007. 111-123.
- Lamb M.E. & Sim. M.P.Y., 'Developmental Factors Affecting Children in Legal Contexts', *Youth Justice* Vol. 13, no 2, 2013, pp. 131–144
- Karantzali, A., Maerkl, C., Vourdas, A. (ed.), Fitsiou, P. and Fragkouli – Sakellaropoulou, A. (review), "Guide on Access to Justice for Children with Disabilities and/or Psychosocial Problems", Society of Social Psychiatry P. Sakellaropoulos, *EU co-funded project CHILDfront – Child Friendly Justice in the Greek and Cypriot Courts*, 2022.
- Katsouda, D., The SSP P. Sakellaropoulos "Pyramid" Approach, a holistic model for child, adolescent, and family mental health care in local communities. *Πόστερ που παρουσιάστηκε στην 3η συνάντηση του Περιφερειακού Γραφείου του ΠΟΥ για την Ευρώπη «Εβδομάδα Ψυχικής Υγείας» με θέμα την ποιότητα της ψυχικής υγείας των παιδιών και των εφήβων, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα, 6-7 Νοεμβρίου 2024.*
- Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H., & Mitchell, S., Age differences in young children's responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol 71, no 5, 2003, pp. 926–934. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.5.926>

- Main, M., & Solomon, J. 'Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern.' In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy*, 1986, pp. 95–124. Ablex Publishing.
- Piaget, J. 'The origins of intelligence in children.' 1952. (M. Cook, Trans.). W W Norton & Co <https://doi.org/10.1037/11494-000>
- Richardson G., Gudjonsson, G.H. & Kelly, T.P. 'Interrogative suggestibility in an adolescent forensic population.' *Journal of Adolescence*, vol.18, no 2, 1995, pp. 211–216. doi: 10.1006/jado.1995.1014
- Σακελλαρόπουλος Π. και συνεργάτες, *Θεμέλιο της Ψυχιατρικής ο Συναισθηματικός Δεσμός Θεραπευτή – Θεραπευόμενου*. Παπαζήσης Εκδ., Αθήνα, 2010
- Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, *Ετήσιες εκθέσεις* <https://ekpse.gr/en/who-we-are/annual-reports> [πρόσβαση 10 Ιουλίου 2025].
- Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος, *Κέντρο Ημέρας για Παιδιά, Εφήβους και Ενήλικες - Νομός Φωκίδας* <https://ekpse.gr/en/our-services/day-centre/day-centre-for-children-adolescents-and-adults-fokida-prefecture> [πρόσβαση στις 10 Ιουλίου 2025].
- Society of Social Psychiatry P. Sakellaropoulos, *Ζώντας και μαθαίνοντας μαζί: Ευαισθητοποίηση, πρόληψη και ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας στις σχολικές κοινότητες* <https://ekpse.gr/en/programmes/living-and-learning-together-sensitisation-prevention-and-enhancement-of-psychological-resilience-in-school-communities> [πρόσβαση στις 10 Ιουλίου 2025].
- Van Leijenhorst L, Gunther Moor B, Op de Macks ZA, Rombouts SA, Westenberg PM, Crone EA. L. Van Leijenhorst κ.ά., 'Adolescent risky decision-making: neurocognitive development of reward and control regions'. *Neuroimage*. Vol.15;51, no 1, 2010. pp. 345-355. doi: 10.1016/j.neuroimage.2010.02.038. Epub 2010 Feb 24. PMID: 20188198.
- Williams G. 'On different introjective processes and the hypothesis of an "omega function"', *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals*, vol. 19, no.2, 1999, pp. 243-253.
- American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5th ed. Arlington, VA: American Psychiatric Association; 2013.
- American Psychology Association, 2025 <https://www.apa.org/topics/trauma> (accessed 1.May 2025)
- American Psychological Association, *Trauma*, accessed 10 July 2025. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.apa.org/topics/trauma>
- Bethell C.D., Carle, A., Hudziak, J. et al. Methods to Assess Adverse Childhood Experiences of Children and Families: Toward Approaches to Promote Child Well-being in Policy and Practice. *Acad Pediatr*. 2017;17(7S):S51–S69. doi:10.1016/j.acap.2017.04.161
- de Luca Claudia, How risks of secondary and repeat victimisation, intimidation and retaliation create challenges for the prosecution of perpetrators of violence against children, Experience from Naples, Italy In: Preventing secondary and repeat victimisation of child victims of crime: Risk assessments and solutions in the best interests of the child, International Capacity-Building Workshop under the project E-PROTECT II October 2021 (p 36,37) Publisher: Κέντρο Ερευνών Νοτιοανατολικής

- Ευρώπης (SEERC) <https://www.seerc.org/docs/SEView> Διεθνές εργαστήριο E-PROTECT e-book.pdf
- Forkey, Heather, et al. "Trauma-informed care." *Pediatrics* 148.2 (2021).
 - Hays-Grudo J. & Morris A. S in: *Adverse and Protective Childhood Experiences: A Developmental Perspective (Preface ix)* Copyright © 2020 by the American Psychological Association. All rights reserved.
<http://dx.doi.org/10.1037/0000177-001>
 - Kessler RC, Aguilar-Gaxiola S, Alonso J, Benjet C, Bromet EJ, Cardoso G, Degenhardt L, de Girolamo G, Dinolova RV, Ferry F, Florescu S, Gureje O, Haro JM, Huang Y, Karam EG, Kawakami N, Lee S, Lepine JP, Levinson D, Navarro-Mateu F, Pennell BE, Piazza M, Posada-Villa J, Scott KM, Stein DJ, Ten Have M, Torres Y, Viana MC, Petukhova MV, Sampson NA, Zaslavsky AM, Koenen KC. Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health Surveys. *Eur J Psychotraumatol.* 2017 Oct 27;8 (sup5): 1353383. doi:10.1080/20008198.2017.1353383.PMID: 29075426; PMCID:PMC5632781.
 - Masten AS, Barnes AJ. Resilience in Children: Developmental Perspectives. *Children* (Basel). 2018 Jul 17;5(7):98. doi: 10.3390/children5070098. PMID: 30018217; PMCID: PMC6069421.
 - Maté Gabor, [The Myth of Normal: Trauma, Illness, and Healing in a Toxic Culture](https://www.penguinrandomhouse.ca/books/727007/the-myth-of-normal-by-gabor-mate-with-daniel-mate/9780735278363) <https://www.penguinrandomhouse.ca/books/727007/the-myth-of-normal-by-gabor-mate-with-daniel-mate/9780735278363> (accessed at 12.04.2025)
 - Nikkheslat N, McLaughlin A, Hastings C, et al. Childhood trauma, HPA axis activity and antidepressant response in patients with depression. *Brain Behav Immun.* 2020;87:229–237. doi:10.1016/j.bbi.2019.11.024
 - Substance Abuse and Mental Health Services Administration. SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. HHS Publication No. (SMA) 14-4884. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2014.
 - The road to resilience [website]. Washington (DC): American Psychological Association, 2009(<http://www.apa.org/helpcenter/road-resilience.aspx>, πρόσβαση 1 Μαΐου 2025).
 - Thomason ME, Marusak HA. Toward understanding the impact of trauma on the early developing human brain. *Νευροεπιστήμη.* 2017 Feb 7;342:55-67. doi: 10.1016/j.neuroscience.2016.02.022. Epub 2016 Feb 15. PMID: 26892294; PMCID: PMC4985495.
 - American Bar Association, 'Tips for Working with Migrant Children and Trauma-Informed Lawyering' *Children's Immigration Law Academy*, Houston, Texas, 2023.
 - <https://www.defendyouthrights.org/wp-content/uploads/2023.10.20-FINAL-Trauma-Informed-Lawyering-Tips-Binder.pdf> (accessed 2 May 2025)
 - Bendo, E. 'Guidelines for trauma informed legal practice for lawyers working with adult survivors of human rights violations', *European Human Rights Advocacy Centre*, Middlesex University, 2022,
 - <http://ehrac.org.uk/wp-content/uploads/2022/03/Trauma-Informed-Legal-Practice-Toolkit-2022.pdf> (accessed 2 May 2025)

- Brubacher, S. P., Shulman, E. P., Bearman, M. J., & Powell, M. B. (2022). Teaching child investigative interviewing skills: Long-term retention requires cumulative training. *Psychology, Public Policy, and Law*, 28(1), 123–136. <https://doi.org/10.1037/law0000332>
- Champine RB, Lang JM, Nelson AM, Hanson RF, Tebes JK. Systems Measures of a Trauma-Informed Approach: A Systematic Review. *Am J Community Psychol*. 2019 Dec;64(3-4):418-437. doi: 10.1002/ajcp.12388. Epub 2019 Aug 30. PMID: 31469452; PMCID: PMC7003149.
- Collins, R., Lincoln, R., & Frank, M. G. (2002). The effect of rapport in forensic interviewing. *Psychiatry, Psychology and Law*, 9(1), 69–78. <https://doi.org/10.1375/132187102760196916>
- Crowley, A, Larkins, K and Pinto, L (2021) Listen-Act-Change - Council of Europe Handbook on children's participation, Συμβούλιο της Ευρώπης.
- Dart Center for Journalism and Trauma, 'Interviewing Children: Guidelines for Journalists' *Columbia University Graduate School of Journalism*, New York, 2013,
- <https://dartcenter.org/content/interviewing-children-guide-for-journalists> (accessed 2 May 2025)
- Hershkowitz, Irit & Lamb, Michael & Katz, Carmit & Malloy, Lindsay. (2013). Does enhanced rapport-building alter the dynamics of investigative interviews with suspected victims of intra-familial abuse?. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 30. 10.1007/s11896-013-9136-8.
- Hershkowitz, I., Lamb, M.E., Orbach, Y., Katz, C. and Horowitz, D. (2012), The Development of Communicative and Narrative Skills Among Preschoolers: Lessons From Forensic Interviews About Child Abuse. *Child Development*, 83: 611-622. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01704.x>
- Korkman, J., Otgaar, H., Geven, L. M., Bull, R., Cyr, M., Hershkowitz, I., ... Volbert, R. (2024). White paper on forensic child interviewing: research-based recommendations by the European Association of Psychology and Law. *Psychology, Crime & Law*, 1–44. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2024.2324098>
- Lamb M.E., Orbach Y., Hershkowitz I., Esplin P.W., Horowitz D. (2007) A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse & Neglect*, 1201-1231. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.021>.
- National Child Traumatic Stress Network, 'Trauma-Informed Legal Advocacy: A Resource for Juvenile Defense Attorneys', *Justice Consortium Attorney Workgroup Subcommittee*, 2018, Los Angeles, CA, and Durham, NC: National Center for Child Traumatic Str https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources/resource-guide/trauma_informed_legal_advocacy_a_resource_for_juvenile_defense_attorney_s.pdf (accessed 2 May 2025)
- National Center for Child Traumatic Stress Secondary Stress Committee. Secondary Traumatic Stress: A Fact Sheet for Child-Serving Professionals. Los Angeles, CA, and Durham, NC: NCTSN, 2011.

- Office for Victims of Crime, The Vicarious Trauma Toolkit <https://ovc.ojp.gov/program/vtt/what-is-vicarious-trauma> (accessed 1. May 2025)
- Rainville, C. (2012) Preparing Children with Post-Traumatic Stress Disorder for Court. https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol_31/october_2012/preparing_children_withpost-traumaticstressdisorderforcourtamulti1 (accessed 1.May 2025)
- Santtila, P., Korkman, J., & Kenneth Sandnabba, N. (2004). Effects of interview phase, repeated interviewing, presence of a support person, and anatomically detailed dolls on child sexual abuse interviews. *Psychology, Crime & Law*, 10(1), 21–35. <https://doi.org/10.1080/1068316021000044365>
- Talwar, V., Crossman, A., Block, S., Dianiska, R., Becerra, A., Goodman, G., Huffman, M., Lamb, M., London, K., La Rooy, D., Lyon, T., Malloy, L., Maltby, L., Greco, V., Powell, M., Quas, J., Rood, C., Spyksma, S., Steele, L., Wylie, B.. (2024). Urgent Issues and Prospects on Investigative Interviews with Children and Adolescents. *Legal and Criminological Psychology*. 00. 1-22.
- The Dos and Don'ts of Trauma-Informed Legal Interviewing, [https://emond.ca/Emond-Blog/Emond-Insights/April-2024-\(1\)/The-Dos-and-Don%E2%80%99ts-of-Trauma-Informed-Legal-Interv?srsId=AfmBOorTQFeNDU0chg0WxS7xwIdTB6M4-W-LKhDLwMoAXOK0aOoV5Ig](https://emond.ca/Emond-Blog/Emond-Insights/April-2024-(1)/The-Dos-and-Don%E2%80%99ts-of-Trauma-Informed-Legal-Interv?srsId=AfmBOorTQFeNDU0chg0WxS7xwIdTB6M4-W-LKhDLwMoAXOK0aOoV5Ig), Emond Publishing Inc. (accessed 27 May 2025)
- Themeli, O., & Panagiotaki, M. (2014). Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse: The Role of the Counselling Psychologist. *The European Journal of Counselling Psychology*, 3(1), 1–19. <https://doi.org/10.5964/ejcop.v3i1.17>
- Valeria Olmedo, LMSW, Tips for Working with Migrant Children and Trauma Informed Lawyering, *Young Center for Immigrant Children's Rights*, American Bar Association, 2023, pp. 20-21
- https://www.theadvocatesforhumanrights.org/res/2023.02.07_Tips-for-Working-with-Migrant-Children-and-Trauma-Informed-Lawyering%20CILA.pdf (accessed 2 May 2025)
- Crenshaw K., 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', University of Chicago Legal Forum, vol. 1989, no. 1, 1989.
- Cyr K., Clément E. M., and Chamberland C., 'Lifetime prevalence of multiple victimizations and its impact on children's mental health', *J. Interpers. Violence*, vol. 29, 2014, pp. 616-634.
- Finkelhor D., et al., ' Polyvictimization: Έκθεση των παιδιών σε πολλαπλούς τύπους βίας, εγκληματικότητας και κακοποίησης' ΗΠΑ. Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington, DC, 2011.
- Finkelhor D. et al., 'Children's Exposure to Violence: A Comprehensive National Survey', U.S. Department of Justice, 2009
- Finkelhor D., Ormrod K. R., and Turner A. H., 'Polyvictimization and trauma in a national longitudinal cohort', *Dev. Psychopathol*, vol. 19, 2007, pp. 149-166.

- Ford J. F., Delker B. C., 'Polyvictimization in childhood and its adverse impacts across the lifespan: Introduction to the special issue', *J Trauma Dissociation*, vol. 19 no. 3, 2018, pp.275-288.
- Morgan G., 'A History of Advocacy'. In *Independent Advocacy and Spiritual Care* (pp.61-92). Palgrave Macmillan, London, 2017.
- Onken S. J. et al. 'An analysis of the definitions and elements of recovery: a review of the literature', *Psychiatric rehabilitation journal*, vol 31, no 1, 2007.
- Papadopoulos R. K., 'Working with refugee and asylum seeking families', In "Race" And Culture. Tools, Techniques and Trainings. A Manual for Professionals. Edited by Singh, R. & Dutta, S. London: Karnac, 2010.
- Pereda N., Guilera G., and Abad J., 'Victimization and Polyvictimization of Spanish children and youth: results from a community sample', *Child Abuse Negl*, vol. 38, 2014, pp. 640-649.
- Saldaña D., 'Cultural Competency A practical guide for mental health service providers', Hogg Foundation for Mental Health - The University of Texas at Austin, 2001.

Ενότητα 5

- UNICEF Innocenti – "Children's Participation in Justice Processes" (2017) <https://www.unicef-irc.org/publications/890-childrens-participation-in-justice-processes.html>
- Lamb, M., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P., & Horowitz, D. (2007). "A Structured Forensic Interview Protocol Improves the Quality of Investigative Interviews with Children." *Child Abuse & Neglect*, 31(11-12), 1201-1231
- Bailey, S., & Baird, K. (2018). "Child Sexual Abuse: Towards a Professional and Interagency Model." *Journal of Child Sexual Abuse*
- Beckett, H., Warrington, C., & Ackerley, E. (2015) "Children's Voices: A Review of Evidence on the Subjective Wellbeing of Children Involved in the Child Protection System." University of Bedfordshire
- PROMISE Barnahus Quality Standards (2022) <https://www.childrenatrisk.eu/promise/>
- Greijer, S., & Doek, J. (2016) "Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse" (Luxembourg Guidelines) <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Luxembourg-Guidelines-ENG.pdf>
- Protection of children against sexual exploitation and abuse - Child-friendly, multidisciplinary and interagency response inspired by the Barnahus model (2018), <https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/8003-protection-of-children-against-sexual-exploitation-and-abuse-child-friendly-multidisciplinary-and-interagency-response-inspired-by-the-barnahus-model.htm>
- National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC, UK) <https://learning.nspcc.org.uk/>

- ICMEC – Guidelines for Health Professionals on CSA Cases <https://www.icmec.org/>

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission – Directorate General for Justice and Consumers (granting authority). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.